

Г.Д. ЄМЕЛЬЯНЕНКО

Л.В. АБИЗОВА

ВСТУП ДО ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

ЧАСТИНА 1

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»**

Г.Д. ЄМЕЛЬЯНЕНКО

Л.В. АБИЗОВА

ВСТУП ДО ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Частина 1

Навчальний посібник

Слов'янськ, 2021 рік

УДК 1:[37+001](075.8)

Є60

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету»
(протокол № 7 від 20 квітня 2021 року)*

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ:

Г.Д. Ємельяненко

Л.В. Абизова

ВІДПОВІДАЛЬНІ РЕДАКТОРИ:

Г.Д. Ємельяненко доктор філософських наук, професор

Л.В. Абизова кандидат філософських наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Л.Г. Цибулько доктор педагогічних наук, професор

В.В. Степанов кандидат філософських наук, доцент

Є60 Вступ до філософії освіти навч. посіб. / Г.Д. Ємельяненко,
Л.В. Абизова. Ч 1. Слов`янск, 2021. 132 с.

ISBN 978-966-316-8

Навчальний посібник створено на основі досвіду викладання дисципліни «Філософія освіти і науки» у ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Матеріал репрезентовано згідно з кредитно-трансферною системою оцінювання знань здобувачів. Висвітлюються вихідні поняття і проблеми філософії освіти. Посібник адресовано здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня, аспірантам, викладачам філософських дисциплін, всім, хто цікавиться вивченням філософії освіти.

УДК 1:[37+001](075.8)

ISBN 978-966-316-8

© Г. Д. Ємельяненко, 2021

©Л. В. Абизова, 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	5
1. Теоретичний матеріал.....	8
2. Методичне забезпечення	102
3. Перелік рекомендованої літератури	127
Додаток 1.	
Рекомендації щодо етики ділового спілкування в онлайн форматі (Zoom, Google Meet, Skype тощо)	127
Додаток 2.	
Інформаційні ресурси в Інтернеті.....	129

Вступ

Актуальність даного навчального посібника визначається особливостями сучасної епохи і відповідними трансформаціями в філософії та педагогіці, які вже не можуть бути осмислені на основі попередніх теоретико-методологічних уявлень. Переосмислення статусу раціонального пізнання в системі пізнавальної діяльності людини, що відбувається у зв'язку з розвитком інформаційної революції і кризою класичної концепції раціональності спільно з проявом небезпеки гіпертрофованої експансії інструментального розуму, продукує нові вимоги до навчання і засобів пізнавальної діяльності, одночасно стимулюючи парадигмальне оновлення освіти. Необхідною теоретико-методологічною умовою і засобом такого оновлення є філософсько-освітня рефлексія раціонального пізнання, що передбачає уточнення його змісту, структури і закономірностей, осмислення репрезентації знання в освітньому просторі.

Сучасні трансформації в суспільстві та освіті вже не можуть бути адекватно осмислені тільки за допомогою традиційної парадигми освіти «Учні концентруються навколо Вчителі».

Нова парадигма «Вчителі концентруються навколо Учня» генерує перехід від традиційної орієнтації на досягнення учнем конкретної мети до орієнтації на досягнення учнем конкретного стану саморозвитку. У цих умовах процес побудови педагогічного простору керованого саморозвитку є актуальним і вирішальним. Комплексне осмислення можливостей подолання сучасних системних протиріч у загальноосвітній і вищій школі в контексті трансформації освітніх парадигм дозволяє більш точно позначити необхідні для цього механізми і розробити відповідні засади організації освітнього процесу.

Формування сучасних педагогічних парадигм не тільки актуалізує пошук засобів вдосконалення педагогічного простору, але опосередковано стимулює переосмислення більш широкого кола міждисциплінарних проблем. В першу чергу це стосується

загальних аспектів взаємодії філософського та педагогічного простору, включаючи проблему раціональності, яка стала однією з ключових не тільки в сучасній філософії науки, культури і мови, а й в педагогіці.

Освіта і наука є елементами світу культури тому філософське осмислення науки і філософська рефлексія з приводу освіти – взаємопов’язані і доповнюють одна одну. Саме в силу цього філософія освіти і філософія науки у даному навчальному посібнику об’єднані в єдине ціле. Це особливо важливо для тих, хто отримує професійну підготовку у педагогічному ВУЗі, тому що освіта для майбутніх фахівців стане доцільним засобом входження у світ професійної діяльності.

Навчальний посібник розроблений на основі силабусу, робочої програми навчальної дисципліни, навчально-методичного комплексу, які включені до методичних рекомендацій здобувачів з навчальної дисципліни «Філософія освіти і науки». У рекомендаціях представлена організаційна сторона підготовки здобувачів другого рівня вищої освіти ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету». Навчальний посібник «Вступ до філософії освіти» орієнтовано на магістрантів, які вивчають навчальну дисципліну «Філософія освіти і науки». У посібнику представлено філософське осмислення і розвиток освіти, її функціонування у всьому різноманітті різних сторін буття (онтологічний, гносеологічний, аксіологічний, соціальний, культурний, світоглядний, етичний аспекти). Впровадження дисципліни «Філософія освіти і науки» має на меті посилити світоглядну і методологічну підготовку майбутніх фахівців, розширити і поглибити їх філософську культуру по відношенню до майбутньої професійної діяльності. У той же час навчальний посібник не вичерпує всього змісту програми, у ньому розглядаються її вузлові питання. Програмний матеріал дисципліни «Філософія освіти і науки» успадковує, поглиблює та розвиває засади загального курсу «Філософія (філософія,

релігієзнавство, логіка)». Для магістрантів всіх спеціальностей навчальний посібник в цьому відношенні виступає в якості базового.

Навчальний посібник розкриває основні проблеми філософії освіти, які представлені в теоретичному та історичному аспектах. Зміст посібника засновано на сучасному рівні розробки проблем філософії освіти і науки. Автори, працівники Донбаського державного педагогічного університету професор Г.Д.Ємельяненко та доцент Л.В.Абизова безпосередньо займаються - науковим філософським осмисленням багатьох аспектів розвитку і функціонування освіти. Результати їх наукових досліджень знайшли відображення в тексті посібника. Наша головна мета полягає у тому, щоб дати здобувачу уявлення про еволюцію сучасної філософії освіти, альтернативні концепції розвитку пізнання, провідні тенденції розвитку сучасної філософії освіти, новий гуманістичний постнекласичний образ сучасної освіти. На відміну від існуючої навчальної літератури з даної проблематики, зосередимо увагу на єдності методологічних, соціально-культурних та гуманістичних вимірів освіти. Прикметною особливістю нашого підходу є широке тлумачення філософії освіти як філософської рефлексії над освітою від епохи модерну до постмодерну.

З огляду на вище викладені міркування, здобувачі під час ознайомлення з даним курсом, мають не тільки оволодіти основними розділами знань з філософії освіти, а також мати можливість через отриманні знання та вміння реалізувати свій творчий потенціал, сформуватися як особистість, яка виявлятиме високий рівень поваги до різноманітних вчень, бути толерантною особистістю, налаштованою на конструктивний пошук взаєморозуміння та взаємоповаги з іншими людьми, в кожній з яких, в першу чергу, бачитиме й поважатиме унікальну й неповторну особистість.

ТЕМА 1. Філософія освіти в структурі філософських знань

1. Предмет і завдання філософії освіти
2. Освітні парадигми сучасності

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ:

Дискурс - (похідний від латинського «*diskursus*») має різноманітні тлумачення, такі як розумність, раціональність, серйозна розмова, бесіда, міркування, трактат, доповідь, доповідь, лекція, проповідь, послідовне розгортання мислення.

Дискусія – колективне обговорення суперечливого питання, проблеми, що відбувається у формі суперництва думок з метою пошуку його оптимального вирішення.

Компетентнісний підхід – один з провідних принципів освіти, сутність якого полягає в тому, що проміжним і кінцевим результатами навчання визнається формування певних здібностей особистості (компетентностей), котрі проявляються в комплексі вмінь, базованих на знаннях, ціннісних орієнтирах і досвіді діяльності.

Критичне мислення – наукове мислення, сутність якого полягає у прийнятті ретельно обміркованих і зважених рішень щодо довіри до будь-якого твердження: мусимо його сприйняти, відкинути або відкласти, а також ступінь упевненості, з якою це робиться. Характеризується усвідомленістю, самостійністю, рефлексивністю, цілеспрямованістю, обґрунтованістю, контрольованістю, самоорганізованістю. Складається зі загальнометодологічних принципів, стратегій і процедур, використовується для вирішення практичних завдань – розв'язання проблемних задач, формулювання висновків, ймовірнісної оцінки й ухвалення рішень.

Полікультурна освіта – основоположний принцип виховної діяльності від дошкільних навчальних закладів до університетів, включаючи позашкільні освітні установи, своєрідний підхід і перспектива вивчення вже наявних предметів (в особливості історії) у дусі визнання різних культур і цінностей, передбачає

створення рівних можливостей для кожного учня на освіту і культурний розвиток (незалежно від його культурної, релігійної та соціальної приналежності).

Толерантність – у діалогічному розумінні, це морально-психологічна та культурно-духовна якість суб'єкта, що виявляється ширшою за прості лояльність чи терпимість і передбачає активну жертовну гуманістичну позицію турботи за життя Іншого, опікування його вразливістю й беззахисністю та переймання на себе екзистенційної вини та відповідальності за його смертність і конечність. Толерантність як діалогічна властивість свідомості суб'єкта передбачає єдність принципівості та лояльності, самоті й іншості, відкритості світові та відданості власним переконанням.

1. Предмет і завдання філософії освіти

Актуалізація теми раціональності в освіті - це результат генезису всього корпусу філософського та педагогічного знання за весь попередній період. Тому така тема вимагає особливої системної інтерпретації в рамках мультидисциплінарної еволюційної методології.

Взаємодія філософського та педагогічного знання має тисячолітню історію. Ще Аристотель роздумував над питаннями виховання молоді, але для нього освіта поки ще не було окремим об'єктом філософської рефлексії, а була частиною політики, тобто частиною вчення про державний устрій. Довгий час педагогічні концепції, зароджуючись у філософському середовищі, сприймалися не як окремі об'єкти філософської рефлексії, а як елементи цілісності іншої етіології (держави, природи і т.п.).

Становлення педагогіки як самостійної науки призвело до певного відчуження її субстрату від філософського знання, але взаємодія філософії і педагогіки залишалася помітним і ефективним, особливо в переломні моменти розвитку останньої, що сприяло формуванню нових педагогічних парадигм.

У сучасному суспільстві освіта набуває статусу багатовимірного стратегічного ресурсу громадянської, моральної та пізнавальної спрямованості. Людство вступило в епоху, в якій культура та культурні фактори впливають на формування світової політики, при цьому значну роль у сучасних модернізаційних стратегіях відіграє освіта як фундаментальна складова культури. Освітній простір – це синтетична категорія, що відображає всі аспекти функціонування і розвитку освіти у соціальному вимірі, реалізацію виховних і освітніх взаємодій, передачу зразків життєвого досвіду соціуму від попередніх поколінь поколінням прийдешнім, шляхом спеціально організованих процесів виховання, навчання і розвитку. Сучасна інтерпретація соціального буття, відображаючи динаміку і структуру соціальних процесів у контексті формування особистості, потребує філософського осмислення освітньо-педагогічного дискурсу. Дискурс постає одночасно і типом філософського мислення, і категорією філософії освіти. Результат досягнення освітньо-педагогічним дискурсом своїх цілей завжди у майбутньому. Освітньо-педагогічний дискурс – це філософська рефлексія з приводу освіти як фундаментальної складової духовної культури людства.

Досягнення сучасної науки, принципово змінюючи картину світу, змінюють наші уявлення про світ. У ХХІ ст. виникає нагальна потреба зміни структури і змісту професій, культурного середовища в цілому. Реалії сьогодення висувають нові вимоги до організації та якості освіти, процеси трансформації освітнього простору істотно впливають на сутність і темпи реформування та формування нових відносин у сфері освіти. Осмислити цей фундаментальний виклик освіті в сучасній історії ставить за мету філософія освіти. В означеному контексті цілком виправданим є з'ясування відношень «філософія – освіта», «філософія – філософія освіти», «освіта – філософія освіти».

«Філософія», «освіта», «філософія освіти», «дискурс», «особистість», «культура», «творчість», «інновації» – це ключові поняття, які окреслюють проблематику, пов'язану зі змінами в сучасному освітньому просторі і потребою формування нового типу особистості, здатної пристосуватися до мінливих умов соціального середовища.

Філософія – фундаментальна складова культури, саме у філософії культура представлена у всій повноті. Найсуттєвіші проблеми людства набувають у філософії остаточних інтерпретацій. Немає іншої сфери культури, яка б перевершувала філософію своїми інтерпретаційними можливостями. У сучасному розмаїтті знань, цінностей, життєвих орієнтирів створення цілісного образу світу під силу лише філософії. Філософія створює особливий понятійний світ на основі раціональних та емоційно-чуттєвих складових. Вона є однією з найдавніших форм раціоналізації людського знання. Філософія як форма знання має власну розгалужену структуру. Фундаментом філософії є онтологія (вчення про буття, природу і структуру світу), гносеологія (вчення про пізнання і шляхи досягнення істини) та етика (вчення про моральну природу людини і норми її поведінки). Проте, філософське знання – це не застигла система, воно еволюціонує, трансформується та диференціюється відповідно до викликів часу. Так, виокремлення інтересу до різноманітних видів буття – природи, людини, історії, суспільства, науки, техніки – сприяло формуванню філософії природи, філософської антропології, аксіології, філософії історії, соціальної філософії, епістемології, філософії науки, філософії техніки, філософії релігії, філософії мови, філософії освіти тощо. Філософія єдина і багатогранна одночасно. У переліку функцій філософії, поряд із світоглядною, методологічною, пізнавальною, аксіологічною особливої ваги набуває освітня функція. Вона пов'язана із впливом філософії на свідомість, знання і навіть на поведінку людей. Вивчення філософії збагачує людину знаннями, розвиває її

пізнавальні можливості, сприяє формуванню переконань, цінностей та життєвої позиції, актуалізує інтелектуально-творчу активність. Філософія навчає, розвиває, формує особистість. Філософія – це рефлексія, творчість щодо набуття людиною свободи. Людство, усвідомлюючи роль і значення філософії, завжди звертається до арсеналу її ідей, прагнучи з'ясувати, осягнути і сформувані глибинні смисли свого буття.

XXI ст. називають століттям освіти і науки. Згідно даним ЮНЕСКО за останні 30 р. університети світу підготують більше випускників ніж за всю історію людства. Причиною тому є декілька факторів, серед яких – значний приріст населення та вплив технологій на професійну діяльність сучасної людини. Там, де зовсім недавно можна було працювати, маючи середню професійну або спеціальну освіту, тепер необхідно мати освіту вищу. В Україні існує тенденція появи такого соціального феномену як масова вища освіта, що певною мірою сприяє девальвації самої освіти.

Освіта розглядається як реалізація невід'ємних прав людини на освоєння цінностей культури. Інколи, освіту розуміють вузько, поза культурою та моральністю, лише як оволодіння систематизованими знаннями, вміннями, та навичкам, а з культурою і практикою пов'язують виховання. Це досить обмежена позиція, тому що освіта є формою успадкування культури людства та надбань цивілізації, процесом включення індивіда в контекст соціальних відносин, процесом формування цілісної особистості. Освіта – невід'ємна складова духовного життя людства. З глибокої давнини і до нинішніх часів освіта визначала людську історію, впливаючи на хід подій та розвиток цивілізації.

Між філософією та освітою існує тісний взаємозв'язок, про що свідчить історія філософської думки та процеси динаміки освітніх форм і взаємодій. Філософія завжди впливала на розвиток систем освіти і виховання, стимулюючи розвиток освіти. Цілком

закономірно освіта стає предметом філософської рефлексії, при цьому акцентується увага на можливостях конструктивного підходу до вивчення проблем освіти саме з філософських позицій. В свою чергу, поширення освіти завжди супроводжувалося зростанням інтересу до філософії. Отже, філософія сприяла розвитку освітніх ідей, а освіта пробуджувала філософські роздуми, сприяла формуванню та поширенню філософської культури. І філософія, і освіта – це фундаментальні основи духовної культури людства.

Філософія освіти – відносно нова дослідницька галузь філософії. Філософія завжди прагнула осмислити сутність освіти, її роль у формуванні особистості та у створенні ідеального суспільства, філософія прагнула сформулювати цінності та окреслити можливості освіти, адже від природи людина не є тим, ким вона має бути, тому потребує освіти. З огляду на це доцільно згадати імена софістів: Сократа, Платона, Августина, Вольтера, Д. Локка, К. Гельвеція, Ж.-Ж. Руссо, І. Канта, М. Бубера, В. Дільтея, К. Ясперса, А. Уайтхода, М. Шелера, Е.Кассирера та багатьох інших. До аналізу різноманітних аспектів філософсько-освітнього виміру раціонального пізнання звертаються такі вітчизняні дослідники, як В.П. Андрущенко, Л. В. Губерський, І.А. Зязюн, В. Г. Кремень, М. Д. Култаєва, В.С.Лутай, В.С. Пазенок. На межі ХІХ-ХХ ст. американський філософ, систематизатор прагматизму Д. Дьюї наполегливо доводив необхідність освітньої практики, заснованої на філософських принципах, обґрунтовував ідею, згідно з якою педагоги-практики повинні мати освітню філософію як методологічне підґрунтя всієї освітньої діяльності, а філософія освіти має стати обов'язковим виміром компетентної, відповідальної практики в освіті.

Дисциплінарна ідентифікація філософії освіти залишається досі відкритою проблемою, а створене вітчизняними і зарубіжними вченими педагогічне знання поки ще не має чітко розробленої теорії навчального предмета, змісту освіти та

навчальних планів. Такий стан актуалізує подальші наукові та філософські пошуки проблеми раціональності. Ця проблема, як уже зазначалося, завжди була присутня в філософському дискурсі. Особливо актуальною вона виявилася і в двадцятому столітті, найчастіше асоціюючись з науковою раціональністю. Індустріальний, а потім і інформаційний типи суспільства - це цілісності в яких провідну роль відіграє наука, інформаційні потоки і нові технології. Сучасна система освіти відображає ці зміни в суспільстві, які сприймаються в соціумі як природні прояви генезису раціональності.

Філософія освіти посідає важливе місце в процесі викладання філософії у всіх західноєвропейських країнах, в той час як в Україні належна увага цій галузі знань почала приділятися лише з проголошенням незалежності. В українській культурі розвивалися освітні ідеї з давніх часів, але філософські традиції дослідження освіти не склалися, до останніх часів вона не була предметом спеціального філософського аналізу. Наразі ситуація принципово міняється.

Упродовж останніх років у нашій державі були створені наукові координаційні та організаційні центри розробки проблем філософії освіти, активно захищають дисертації з означеної проблематики, з'явилися монографії та статті, стали проводитися міжнародні та всеукраїнські конференції, присвячені проблемам філософії освіти, почали викладатися курси з філософії освіти у вищих навчальних закладах, створюються асоціації філософів, які спеціалізуються на дослідженні проблем освіти.

Одні дослідники (Лутай В., Базалук О., Юхименко Н.) вважають відокремлення філософії освіти в самостійну дослідницьку галузь виправданою відповіддю на виклики часу, інші (Андрущенко В., Михайлов М.) називають цей процес невиправданим множенням філософського знання, оскільки освітня проблематика вивчається у межах соціальної філософії та філософської антропології. Існує третя точка зору, згідно з якою

доцільним визнається створення педагогічної філософії, – знання дотичного як до педагогіки, так і до філософії з акцентом на педагогічній складовій (Коротяєв Б.). Перша з вищеназваних позицій, яку ми також до речі поділяємо, є домінуючою у сучасному філософському дискурсі.

Коли ж виокремлюється філософія освіти у межах філософського знання як самостійна сфера досліджень? На це питання існують такі відповіді:

♣ середина ХІХ ст., оскільки саме тоді склалася в основних рисах сучасна система освіти під впливом певних філософських і педагогічних ідей, які сприяли антропологічному повороту в системі філософських знань;

♣ 40 р. ХХ ст., оскільки в Колумбійському університеті (США) була вперше створена спілка з метою дослідження філософських проблем освіти та здійснення філософської експертизи освітніх програм, налагодження співпраці між філософами і теоретиками педагогіки, підготовки навчальних курсів з філософії освіти в коледжах та університетах (в цей час мало місце обособлення філософії освіти від загальної філософії); у 40-60 – ті р. ХХ ст. у США і Великій Британії виникли громадсько-наукові спілки філософії освіти. А в 1990 р. на міжнародній конференції в Лондоні було створено «Міжнародну мережу філософії освіти»;

♣ останні 20-30 – ті р., оскільки в цей час починають викладатися курси в університетах з означеної дисципліни, готуватися навчальні програми, видаватися підручники, відбувається підготовка кадрів з цієї спеціальності.

Незважаючи на різноманітність точок зору, варто констатувати, що філософія освіти є не просто новою, а новітньою сферою філософських знань, що, в свою чергу, породжує низку проблем, пов'язаних з інституціалізацією філософії освіти, а саме:

♣ *по-перше*, недостатність джерелознавчої бази, що значно ускладнює процес становлення та вивчення курсу (зараз відбувається кількісне накопичення дослідного матеріалу, яке має забезпечити якісні здобутки);

♣ *по-друге*, відсутність необхідної дисциплінарної строгості і системності обумовлює відсутність чіткого окреслення дослідницької проблематики та визначеності категоріального апарату.

Відсутність загальновизнаних підходів до вивчення філософських аспектів освітньої практики з, одного боку, ускладнює процес становлення концепту філософії освіти, а з іншого, – відкриває нові концептуальні можливості для наукової творчості, пошуку нетрадиційних і, можливо, парадоксальних теоретичних підходів.

На формування філософії освіти як нової дослідницької сфери у межах філософії вплинуло багато чинників серед яких основними є:

♣ активне виокремлення освіти у відносно автономну складову громадянського суспільства;

♣ необхідність осмислення сутності та цінностей освітніх знань, нової діалогічної форми їх взаємодії з філософією;

♣ інтеграція сучасного освітнього знання з сучасними філософськими системами, його трансформація та координація відповідно до цих систем;

♣ корегування системи цінностей, обумовлене потребою в новій світоглядній орієнтації сучасної людини – суб'єкта глобалізаційних процесів;

♣ потреба в толерантності та діалогічності між основними культурними, релігійними, політичними течіями у сучасному різнополюсному мультикультурному світі.

Формування філософії освіти відбувалося не з «чистого аркуша», її появу обумовили надбання філософської і педагогічної

думки, потреби суспільної практики. Таким чином, джерелами філософії освіти є:

1. Загальна філософія.
2. Досвід педагогічної практики, його філософсько-світоглядне осмислення та узагальнення.
3. Спеціальні науки, які вивчають освіту та пов'язані з нею філософські проблеми (педагогіка, культурологія, соціологія, психологія тощо).

Існують певні складнощі при з'ясуванні статусу філософії освіти, її співвідношення із загальною філософією, з одного боку, та з педагогікою, педагогічною теорією і практикою – з іншого. Відбувається пошук дисципліною власного предметного поля, обособлення її від вихідних знань – філософії, педагогіки, логіки, історії, культурології. Це дозволяє говорити про філософію освіти як про синтетичну, інтегративну і комплексну міждисциплінарну галузь, яка має власну нішу в системі гуманітарного знання. На цей час актуальною є проблема більш чіткого визначення кола проблем власне філософії освіти у відмінності від загальної філософії та від більш конкретної проблематики спеціалізованих наук про освіту.

Довгі роки в межах педагогіки інтерпретувалися загально-філософські положення з освітньо-педагогічним забарвленням, філософське знання вважалося імпліцитно притаманним педагогіці. Практично у всіх публікаціях з методологічної освітньо-педагогічної проблематики традиційно віддається данина загально філософським положенням, інколи -адаптовано до специфіки освіти, інколи – механічно, формально поширеним на сферу педагогічних досліджень. Філософські знання мають етико-нормативний, світоглядний характер. Філософія освіти, інтегруючи та конкретизуючи теоретико-методологічний апарат загальної філософії, асимілюючи та використовуючи знання, накопичені спеціалізованими науками, виробляє відношення до педагогічної дійсності з її проблемами і протиріччями, висуваючи

можливі концептуальні варіанти її удосконалення. Філософська рефлексія спрямована на осмислення процесів освіти, доповнюється теоретичним та емпіричним досвідом педагогіки, а педагогічні дослідження стали охоплювати не лише конкретні проблеми освітньої практики, але й найважливіші соціокультурні виклики часу. На основі вище сказаного можна зробити висновок про те, що філософія освіти поступово набуває статусу раціонально оформленого дискурсу, демонструючи сходження освітнього знання до систем загальної філософії, трансформацію та координацію останніх відповідно до цих знань. При цьому філософія і освіта постають як фундаментальні складові духовної культури людства, філософія і філософія освіти співвідносяться як ціле і частина, освіта і філософія освіти як особливий вид духовної практики і світоглядно-методологічне її обґрунтування.

2. Освітні парадигми сучасності

Як стверджує сучасне наукознавство, будь-яка наука досягає зрілості, тобто стає самодостатньою, коли переходить в парадигмальний статус. Ключовим поняттям розвитку науки в означеному контексті набуває поняття парадигми. Поняття «парадигма» неоднозначне, неоднозначне і ставлення науковців до цього поняття. У праці Т.Куна «Структура наукових революцій» наука даного часу визначається парадигмою, тобто специфічною структурою, яка містить різноманітні варіації уявлень про предмет науки, її основні теорії та специфічні методи дослідження. Пропонуємо розуміти парадигму як сукупність філософських, загальнонаукових і метатеоретичних основ науки, в нашому випадку – філософії освіти. У якості вказаних основ виступають різноманітні концепції, принципи і підходи, наприклад, концепція детермінізму, системний підхід, принцип історизму, тощо. В наукознавстві за звичай виділяють три види парадигм: по-перше, парадигми, що обґрунтовують самостійний статус тієї чи іншої науки, відмежовують на якісному рівні одне знання від іншого (філософію від політології, філософію освіти від

філософії науки); по-друге, парадигми, що фіксують суттєві відмінності між історичними стадіями в розвитку науки (наприклад, позитивізм, неопозитивізм, постпозитивізм у філософії), по-третє, парадигми, що диференціюють наукові співтовариства в межах однієї науки на одному і тому ж етапі її розвитку (парадигми в межах некласичної філософії).

Якщо наука не має парадигмального статусу, то це означає, що вона ще не від диференціювала свій предмет від інших наукових дисциплін і тому не може вважатися самостійною наукою. Наука має парадигмальний статус, якщо вона має парадигму, визнану даним науковим співтовариством. Це монопарадигмальний статус науки. Після наукової революції зазвичай складається ситуація парадигмального дуалізму: завойовує визнання нова, але продовжує користуватися підтримкою і стара парадигма. Нарешті, є науки, які характеризуються наявністю багатоваріантних парадигм. Парадигмальні статуси науки можуть співпадати з історичною логікою її розвитку. Так логіка, якщо не зважати на певні історичні особливості, притаманна і філософії освіти, яка, зароджуючись в контексті філософського знання та надбань педагогічної практики, оминаючи стадію монопарадигмального статусу пройшла шлях від допарадигмального до багатоваріантного парадигмального статусу.

Парадигма, окрім названих вище елементів включає в свою структуру категорії, які можуть бути основою для побудови теорій. Базовий категоріальний апарат філософії освіти складають поняття «освіта», «виховання», «особистість», «система освіти», «культура», «соціалізація», «творчість», «інновації», «компетентнісний підхід», «полікультурна освіта», «толерантність», «критичне мислення», тощо.

Обґрунтуванням наукового статусу філософії освіти, як і будь-якої іншої науки є розмежування її об'єкта і предмета. В науковій літературі інколи має місце змішування або ототожнення

понять «об'єкт» і «предмет», які знаходяться у смисловій близькості.

Об'єкт науки – це сфера об'єктивного та суб'єктивного світу, частка реальності, з власними характеристиками, в той час як предметом є результат теоретичного абстрагування, результат дослідницьких дій. Будь-яка наука відрізняється від іншої науки своїм предметом. Усі науки в цілому вивчають об'єктивну реальність, проте кожна з них вивчає свою сферу об'єктивної реальності, при цьому, одна і та сфера об'єктивної реальності може бути об'єктом дослідження багатьох наук. Відмінність різних наук полягає у тому, що в одному об'єкті вони вивчають свої специфічні аспекти і закономірності функціонування даного об'єкта. Так, розвиток і функціонування освіти підпорядковується вимогам соціальних, економічних, психологічних, демографічних та інших законів і закономірностей, які є предметом відповідних наук.

Об'єкт науки – це така реальність, що репрезентує фрагмент об'єктивного світу, предмет науки – це відтворення відповідної реальності на абстрактному рівні шляхом виявлення найбільш значимих з наукової та практичної точок зору закономірних зв'язків і відношень цієї реальності. Такого роду абстрагування (створення моделі об'єкта) саме і визначає ту «частину», «сферу», «аспект» реальності, на яку спрямована активність дослідника. Об'єктом філософії освіти є освіта у всіх її проявах. З предметом філософії освіти, оскільки він постає результатом новітніх творчих розробок науковців, не все так однозначно.

Представники різних наукових шкіл формулюють різне розуміння предмета філософії освіти. Як правило під предметом філософії освіти розуміють: філософські засади освітньої діяльності; перспективи та можливості освіти; динаміку освіти та освітніх систем; аксіологію освіти; місце освіти в системі соціальних інститутів суспільства.

Отже, у широкому розумінні предмет філософії освіти – це не лише філософське осягнення самого процесу отримання знань, вмінь та навичок, а й масштабне вивчення культурних досягнень та цінностей, покликаних задовольнити потреби системи освіти, яка, відповідаючи на глобалізаційні виклики сучасності, знаходиться у стані пошуку нових форм.

Узагальнюючи окреслення проблемного поля філософії освіти, з академічною метою доцільно також виділити наступні основні його аспекти:

- ♣ соціально-онтологічний (аналіз конституювання освіти як механізму розвитку людства, статусу освіти в рамках культури, взаємообумовленості парадигм розвитку суспільства та освіти, взаємозв'язку освіти з іншими соціальними системами);

- ♣ аксіологічний (визначення сутності людини та ціннісних основ її розвитку і саморозвитку, осмислення людського виміру освітньої системи та освітньої практики, ідеалу освіченості, розколу культури на технічну та гуманітарну);

- ♣ гносеологічний (виділення предмета дослідження, розробка категоріального апарату, визначення природи взаємовідносин із суміжними дисциплінами, наукового статусу філософії освіти);

- ♣ праксеологічний (практичне проектування освітніх систем, технологізація освітнього процесу).

Доцільно говорити про конвенціональний характер визначення сутності самої філософії освіти, оскільки теоретики не мають однастайності у цьому питанні, пропонуючи розуміти філософію освіти як:

- ♣ різновид прикладної філософії, який досліджує сутність освітнього процесу і з'ясовує смислові значення освіти в їх соціальному та гуманістичному аспектах;

- ♣ прикладне знання у рефлексивному полі теоретичної педагогіки, метатеорія в структурі педагогічного знання;

♣ сферу філософського знання, що використовує загальнофілософські підходи та ідеї для аналізу ролі й основних закономірностей розвитку освіти;

♣ філософський аналіз освіти як матриці відтворення суспільства;

♣ філософську метафізику, більш широку галузь знання у порівнянні з соціальною філософією та філософською антропологією;

♣ знання про пріоритети та сутність освіти як інституту розвитку культури;

♣ науку про існування і формування людини в духовному та освітньому просторі;

♣ автономну науку і спосіб мислення про освіту.

Зважаючи на всю строкатість визначень, можна зробити висновок про тісний взаємозв'язок та взаємозалежність філософії та освіти і про те, що освіта має філософську природу.

Завданням філософії освіти є:

♣ з'ясування значення і місця освіти в культурі, сутності освіти у взаємовідношенні з родовою сутністю людини;

♣ аналіз етико-аксіологічних засад освітнього процесу (цінності, ідеали, норми);

♣ дослідження кризових проявів у сучасній освіті та пошук шляхів їх подолання;

♣ спрямування та корегування еволюції процесу освіти у відповідності з потребою формування нового типу особистості, здатної міркувати новими категоріями;

♣ застосування основних положень онтології, гносеології, філософської антропології, аксіології в дослідженні освіти як особливого виду суспільної інституціалізованої діяльності.

Філософія освіти покликана не лише констатувати, але й з'ясувати можливі перспективи виходу освіти із кризових станів. Філософія освіти не може обмежуватися лише рефлексією

над освітою та освітнім простором в цілому. Подібно до загальної філософії філософія освіти має могутній прогностичний потенціал, вона не може не висувати проекти освіти майбутнього, які безперечно повинні співвідноситися з соціокультурними ресурсами, але можуть випереджати свій час, задаючи перспективу розвитку освітньої системи, педагогічної думки і соціокультурної дійсності.

Освіта завжди була і залишається основним способом розвитку людини і суспільства. Дискусії про кризу освіти і педагогічного мислення є відображенням «духовної ситуації часу» – «кризи сенсу» – труднощів у визначенні ідеалів та цінностей особистості і суспільства в умовах сучасної науково-технічної цивілізації. Ще в ХІХ ст. мали місце суперечки про сутність освіти, про те чому і як навчати. Під впливом ідей представників німецької класичної філософії І. Канта, Г. Гегеля, Г. Гумбольдта у Європі мала місце низка освітніх реформ, орієнтованих на культурно-історичні ідеали. Проте, в середині ХІХ ст. в Англії відбулася дискусія, започаткована видатним фізиком Фарадеєм про соціальні потреби у спеціалізованому навчанні і розвитку природничої освіти. Саме з цього розпочалося протистояння двох підходів до визначення домінанти освітнього процесу, які відображали два підходи до розуміння людини як суб'єкта освіти: емпірико-аналітичного напрямку, орієнтованого на відповідні науки про людину як типологічну істоту, та гуманітарного напрямку, що інтерпретує людину як особистість, унікальну індивідуальність, яка розкривається насамперед в етичному, естетичному, світоглядному аспектах і навіть у позанауковій свідомості. Англійський письменник, фізик та громадський діяч ХХ ст. Ч.Сноу в своїй лекції «Дві культури та наукова революція» сформулював проблему протистояння двох культур, «драматичного розриву двох культур», яка полягає у розриві в культурній свідомості європейської інтелігенції. Ч. Сноу вказував на те, що в Європі другої половини ХХ ст. сформувалися дві

спільноти, які володіють суттєво різною культурною свідомістю: з одного боку – літературна, гуманітарна інтелігенція, з іншого – природничо-наукова, технічна інтелігенція. Різниця у світогляді та ціннісних орієнтаціях обох груп мали, на думку філософа, принциповий характер: якщо прибічники науково-технічних підходів наповнені вірою в майбутнє, фанатично переконані у можливості створення процвітаючого суспільства на основі наукового пізнання і наукової організації суспільного життя, зневажають будь-які застереження гуманітаріїв щодо застосування наукових досягнень у вдосконаленні людської природи, то прихильники гуманітарного підходу намагаються дотримуватися традиційних цінностей, які вони вважають втраченими під натиском науково-технічного прогресу, а культурну свідомість оцінюють як спрямовану на створення царини духовної творчості та відчуття емоційної повноти життя. Перші тяжіють до сцієнтизму (від лат. *scientia* – знання, наука) – тенденції до витлумачення знання в світлі принципів і методів, властивих природничим наукам, визнання культури науки, розуміння її як вищої цінності суспільства, другі – до антисцієнтизму, напряду, який вважає можливості науки у розв’язанні проблем людського існування обмеженими, оцінює науку як ворожу буттю людини. На основі розколу культури формується два типи спільнот – гуманітарії (лірики) та технократи (фізики), вони по-різному сприймають і оцінюють одні й ті ж самі речі, часто не можуть знайти спільної мови, що сприяє роз’єднанню людей та поглибленню кризи нашої цивілізації. Дійсно, важко одній людині обійняти та вмістити в собі знання та уявлення про фізику елементарних частин, специфіку різних виробництв, філософію, специфіку біохімічних процесів та багато іншого. Виникають підстави поділу людей на ізольовані групи, з власними субкультурами, дві з яких яскраво та іронічно охарактеризував Ч. Сноу.

У сучасній освіті намітилася тенденція протистояння освітніх підходів, парадигм, які віддзеркалюють протистояння культур, зафіксоване Ч. Сноу. Освітня парадигма – це певний стандарт теорії освіти та освітньої практики, що сформувався під впливом вимог суспільного життя. В межах некласичної філософії, в контексті емпірико-аналітичного та гуманітарного напрямів склалися теоретичні підґрунтя парадигмального дуалізму у розумінні сутності сучасної освіти і образу людини в освітньому просторі, а саме:

1. Науково-технічна парадигма (сцієнтична) - освіта витлумачується поза культурою і моральністю, як оволодіння систематизованими знаннями, вміннями та навичками, як шлях набуття тих навичок, що потрібні безпосередньо на майбутньому робочому місці. Потрібні лише необхідні знання, нічого зайвого. Філософія на робочому місці не потрібна, виховання розглядається як небажана та зайва ідеологізація освіти. Зміст освіти підпорядковується принципу об'єктивної науковості та наукової перевірки: верифікації (логічної операції, за допомогою якої встановлюється істинність висловлювання) та фальсифікації (логічної операції, за допомогою якої встановлюється хибність висловлювання). Поняття етики (добро, зло, справедливість, тощо) інтерпретуються як релятивні і такі, що не підлягають перевірці, тобто не можуть бути верифіковані. Об'єктивність як родова риса науки повинна сприяти нівелюванню усього людського у сфері пізнання: смаків, емоцій, пристрастей. Розвиток логіки має сприяти створенню штучної формалізованої мови, яка б прийшла на зміну природній мові з її численними вадами. Пояснення – це пошук істини. Ця парадигма виникає в контексті філософії прагматизму, інструменталізму, позитивізму, неопозитивізму, аналітичної філософії. Домінантою освітнього процесу є його *об'єктивізація*, а домінуючою гносеологічною процедурою є *пояснення*, тобто прослідковування тих зв'язків, котрі ведуть від загальних положень до тверджень, безпосередньо пов'язаних з

емпіричним досвідом. Найбільш розвинена форма наукового пояснення – пояснення на основі теоретичних законів. Пояснити дещо – означає підвести знання під вже існуючий закон. Пояснити означає вивести із встановлених загальних істин.

2. Гуманітарно-культурологічна парадигма (антисциєнтична) - освіта витлумачується як максимально дійове включення суб'єкта в культуру людства. Підготовка потрібна, але її сенс полягає у всебічному культивуванні та трансляції таких цінностей як істина, добро, краса, творчість, свобода, відповідальність. Філософія посідає в освітньому процесі надзвичайно значиме місце. Зміст освіти підпорядковується загальнолюдським цінностям. Мета освіти полягає у засвоєнні ціннісного підходу до світу, у формуванні вміння орієнтуватися у «просторі культури». Наголос переноситься з позитивного(наукового) знання на особистість і культуру з метою відновлення цілісності культури шляхом формування свідомості особистості як носія, творця та «субстрату» культури. Освіта має бути звернена саме до людської душі, засвоєння людиною культурних цінностей означає не просто інформаційну обізнаність, а сприйняття відповідальної життєвої позиції. Розуміння є пошуком сенсу, занурення у «світ смислів» іншої людини, воно відбувається в умовах спілкування, комунікації та діалогу. Розуміння – це пошук сенсу. Ця парадигма виникає в контексті філософії життя, екзистенційної та герменевтичної філософії. Домінантою освітнього процесу є його *суб'єктивізація*, а основною пізнавальною процедурою є *розуміння*, тобто не просто засвоєння нового змісту, а включення його в систему ідей та уявлень, що вимагає від суб'єкта освіти співпереживання, емпатії, співпричетності до того, що вивчається. Можна вивчити фізику, хімію, математику, але не можна вивчити літературу, філософію, оскільки гуманітарна освіта – це не просто підготовка фахівця, а формування ціннісно зрілої особистості. Розуміння – це

оцінка на основі певного зразка або правила. Зрозуміти означає вивести із прийнятих загальних цінностей.

Підґрунтя розмежування природничого та гуманітарного знання було закладене представниками баденської школи неокантіанства В. Віндельбандом та Г. Ріккертом, вони сформулювали тезу про наявність двох типів наук: наук про культуру (ідеографічних), які описували індивідуальні, неповторні ситуації і події та наук природничих (номотетичних), які фіксували загальне, повторювальне, абстрагуючись від несуттєвого індивідуального. При цьому зазначили, що предметом соціально-гуманітарного знання є культура з усім спектром цінностей, предметом природничого знання є природа, загальне і абстрактне. Об'єктивні закони, не співвідносні з жодними цінностями.

На думку сучасного американського філософа Р.Порті, герменевтичне розуміння пристосоване до розуміння «духу» (до наук про людину), в той час як «методи об'єктивації» (тобто методи природничих, «позитивних» наук) – до розуміння природи, «врешті-решт ці два підходи не конкурують один з одним, а надають один одному допомогу». Протиставлення філософами наук обумовило з часом протиставлення культур, що певною мірою проявилось і в освітньому просторі.

У всіх сферах людського пізнання пояснення і розуміння тісно пов'язані, не можна протиставляти, а тим паче відривати ці дві дослідницькі процедури одну від одної, проте в соціальному пізнанні перевага віддається розуміючим методикам, обумовленим в першу чергу специфікою його предмета, у природничому – пояснюючим. Поки що об'єднати в освітній практиці переваги обох підходів, уникаючи їх слабких сторін не вдалося, університетській освіті протистоїть спеціалізована, технічній – гуманітарна. Не заперечуючи значень науково-технічних надбань в житті сучасної цивілізації і окремої людини, все ж не можливо не помітити дисбаланс в освіті і розвитку

людини, який став особливо наочним вже у другій половині минулого століття. Суть певної однобічності в освіті полягає в недорозвиненості чуттєво-емоційного в людях, у проявах жорстокості, антигуманності, безжальній експлуатації природних ресурсів, у нетолерантності, нав'язуванні своїх принципів одних людей іншим, нестримне прагнення до розкоші та насолод, поширення зразків масової культури сумнівної естетичної цінності.

Безумовно, освіта завжди підпорядковується конкретним (для цього часу) вимогам суспільства, нерідко ігноруючи прогресивні здобутки філософської та педагогічної теорії. Про це свідчить підпорядкування завдань освіти лише інтересам підприємництва, досягненню ділового успіху, що у продовж тривалого часу домінувало в системі освіти США та деяких європейських держав. Але очевидно, що без культурної, духовної, моральної людини досягнення науково-технічного прогресу мало чого варті, більш того, можуть бути навіть загрозливими, адже людина озброєна засобами масового знищення та руйнування представляє велику небезпеку.

Науково-технічний прогрес диктує свої вимоги освіті, в основі яких закладена ідея необхідності оволодіння технічними знаннями і використання технічних новацій, активне втілення їх в практику. Технократичне мислення стало домінуючим в організації всієї системи освіти і виховання. Прихильники сучасного технократичного підходу визнають той факт, що інформаційне суспільство викликає необхідність формування нового типу інтелекту, здатного охопити нову інформаційно-технічну реальність, звідси вимога сфокусувати зміст і методикку освіти на формуванні раціональних умінь оперування інформацією, оволодіння комп'ютерними технологіями, вмінням мислити професійно-прагматично. Їхні опоненти, прибічники гуманістичного підходу, вбачають причини і зміст кризи сучасної освіти в її дегуманізації, в її перетворенні на інструментальну

категорію виробничих та ринкових відносин. Відповідно, освіта під тиском індустріального технократизму і ринкового утилітаризму втрачає гуманістичний сенс і перетворюється на утилітарне навчання вузькому спектру професійно необхідних знань, вмінь і навичок. Заклик А. Ейнштейна зробити головним завданням освіти прагнення до моральності так і залишається закликом.

Мабуть немає жодної країни, в якій би не скаржилися на кризу системи освіти. Цілком очевидно, що однобічних орієнтацій в освіті, за яких гуманітарна освіта сприймається як альтернатива природничому і технологічному знанню або як додаток до нього, недостатньо. Університетській освіті не вистачає спеціалізованості, спеціальній освіті – універсальності та фундаментальності, а гуманітарній освіті – практичності. Реалії ХХІ ст. обумовлюють питання необхідності заміни однобічної технократичної освіти всебічно гуманістичною, вузько-технократичного мислення – мисленням гуманістично-космічним.

Загальновідома дихотомія «двох культур» сьогодні доповнюється «третьою культурою» ХХІ ст., носіями якої являються творці негуманітарних наук про людину, що виникають в умовах революції гуманотехнологій в генетиці, геноміці, наномедицині, нанофармакології, етногенетиці, тощо.

Третя культура парадоксально синтезує риси двох попередніх культур – культури сциєнтичної природничо-наукової свідомості та гуманітарно-культурологічної. Стратегія носіїв третьої культури полягає у звільненні людини не лише від соціальних, але й біологічних (генетично обумовлених) обмежень, що повинно сприяти конструюванню людської природи відповідно до проектів, створених самими людьми. Використання супертехнологій доступу до спадкової інформації, закодованої в генах, створює можливості перетворення людини на суб'єкт генетичної творчості, своєрідного «генетичного дизайну», внаслідок якого відбувається майже фантасмагоричне радикальне

розширення можливостей людини (психічних, фізичних, інтелектуальних), ліквідація страждань, старіння, смерті, інтеграція людської свідомості зі світовою базою даних, тощо.

Нано-біо-гено-інфо-фармакологічні технології ХХІ ст., так звані нанотехнології (наукоємкі), ставлять на порядок денний ідею гуманотехнології та гуманізму, але не у традиційному його розумінні, а в модернізовано оновленому, як транс гуманізму («транс» в даному контексті означає звільнення гуманізму від сентиментальності, ілюзій, оман класичного гуманізму). Нанотехнології, ймовірно, будуть активно застосовуватися до вирішення соціально-гуманітарних, морально-етичних, світоглядних проблем, а це в свою чергу породжує гострі дискусії філософського характеру, які актуалізуються і в освітньо-педагогічному просторі.

Носії природничо – наукової свідомості вбачали спрямованість людської діяльності і свідомості (чому мала сприяти саме освіта) в оволодінні об'єктивними законами природи, представники гуманітарно-культурологічної свідомості – в культивуванні гуманітарних цінностей, людяності, творці третьої культури вбачають її у редагуванні та вдосконаленні спадкової інформації, закодованої в людських генах ще до народження дитини, у перепроєктуванні людської природи і людської сутності. Трансгуманістичний конструктивізм обіцяє людству багато спокус, наприклад, безмежно тривале збереження у мінливому світі, обіцяє безліч благ, які, по суті, провокують безліч ризиків та породжують багато філософських питань. Це перетворює його на потужний інтелектуальний рух, осмислення якого знаходить своє місце у соціальній філософії, філософській антропології та філософії освіти.

За словами російського філософа Б.Юдіна, у супертехнологічних знаннях сучасності між точними науками, які прийнято називати пояснювальними, та гуманітарними, які прийнято називати розуміючими, виникає «міст», зв'язок, вони

постають двома різними, але однаково важливими стратегіями турботи про людину, про буття людини у світі: перші дбають про збереження фізично – тілесної присутності, другі – про етико моральне буття людини. Нанотехнології будуть активно застосовуватися до вирішення соціально-гуманітарних, морально-етичних, світоглядних проблем, а це в свою чергу породжує гострі дискусії філософського характеру, які актуалізуються і в освітньо-педагогічному просторі. Нова реальність вимагає нової освітньої парадигми.

Оновлена парадигма освіти, на думку В. Кудіна, яку ми поділяємо, повинна спиратися на такі принципові тези:

1. Освіта за своїм змістом і метою єдина для всіх, як єдині відкриття науки. Освіта має бути наукоємною.

2. Пропоновані системою освіти вимоги, їх об'єм єдині для всіх країн і народів, вони обумовлюють потребу у створенні загальнопланетарного педагогічного простору, заснованого на необмеженому прагненні до досконалості і розширенню меж пізнання.

3. Освіта має спиратися на наукову і культурну основу розвитку особистості, сприяти формуванню людини з інноваційним типом мислення, культури і поведінки, здатної розвиватися самостійно в контексті зростаючого об'єму інформації.

4. Творче застосування отриманих знань, втілення їх у практичній діяльності з усвідомленням максимальної відповідальності за наслідки своїх дій та вчинків.

5. Освіта має бути джерелом радості і задоволення для тих хто навчає та тих кого навчають.

Новітня парадигма освіти має бути гуманістично орієнтованою, спрямованою на формування основ морально-демократичної поведінки, відповідати ідеалам розуму, краси і добра, гуманістично орієнтованими мають бути всі освітні дисципліни. Нова соціокультурна реальність вимагає нового рівня

філософського осмислення змісту та форм освіти і освітніх взаємодій, відходу від парадигми «абстрактної людини» та «індустрії» в освіті до парадигми особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на формування особистості, здатної до вільного дискурсу (спроможної не лише сприймати, а й критикувати), до саморефлексії та саморозвитку.

Сучасна філософія освіти спрямовує зусилля на створення таких моделей освітнього процесу, в яких значимою буде його гуманітарна складова, його орієнтація на толерантність та збалансованість сцієнтичного та гуманітарного змісту. Практичне значення філософії освіти визначається її здатністю давати імпульси освітнім процесам. Філософія освіти, синтезуючи, узагальнюючи і розширюючи дані емпіричних наук, генерує науково обґрунтовані парадигми освіти, які «протягом певного часу дають модель постановки проблем і їх рішень науковому співтовариству.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Поясніть, під впливом яких факторів філософія освіти виокремила в самостійну галузь досліджень у структурі філософських знань. На Ваш погляд, цей процес є виправданим і доцільним чи, навпаки, безпідставним «множенням» теорій?

2. У чому полягає освітня функція самої філософії? Прокоментуйте відповідь.

3. Назвіть напрями некласичної філософії в яких розглядалися проблеми освіти.

4. Охарактеризуйте предмет і завдання філософії освіти.

5. Чи набула філософія освіти статусу раціонально оформленого дискурсу? Обґрунтуйте відповідь.

Теми доповідей:

1. Проблемна ситуація в сучасній освіті.

2. Освіта як предмет філософської рефлексії.

3. Стратегії розвитку сучасної освіти.

4. Парадигмальний статус філософії освіти.

5. Філософія та освіта як основа інтелектуального і духовного розвитку особистості.

Література:

1. Алексейчук І. С. Проблеми оцінювання якості підготовки учнів в Україні / І. С. Алексейчук // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. К., 2000. Вип.1. С. 62-64.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. / В. Андрущенко. К.: Знання України, 2008. 819 с.
3. Базалук О. О. Філософія освіти: Навчальний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф., Юхименко. К.: Кондор, 2010. 164 с.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.
5. Коротяєв Б. І. Педагогічна філософія: колективна монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило, С. В. Савченко ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с.
6. Коротяєв Б. І. Освітній простір: очікування та виклики часу й життя: монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 308 с.
7. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. К.: Грамота, 2005. 447 с.
8. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія / М. Михальченко // Філософія освіти: Науковий часопис. 2005. N 1. С. 38 – 50.
9. Основи методології та організації наукових досліджень: навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнтів / За ред. А.Є. Конверського. К.: «Центр учбової літератури», 2010. 352 с.

10. Філософія виховання: навч. посіб. для студентів педвузів / [Култаєва М.Д., Євдокимов В.І., Єфімець О.П. та ін. Х.: ПДПУ, 2001. Ч.1. 272с.

ТЕМА 2. Філософія і освіта: історичні контексти взаємовпливу

1. Освітні ідеї в європейській філософії
2. Вітчизняна філософія і освіта (на прикладі філософської спадщини Г. Сковороди)

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ:

Гуманізм – це розуміння окремої особистості, як найвищої цінності, це розуміння того, що кожна людина є унікальною у своєму існуванні, у своєму інтелекті, у своїй душі, у своєму характері і це потрібно цінувати, кажуть філософи.

Догматизм – думка, вчення, рішення які є незмінними, вічними положеннями і не піддаються критиці.

Калокагатія – принцип з'єднання в людині прекрасного тіла і досконалого духу.

Креаціонізм – логічне вчення про те, як Бог створив навколишній світ, як відбувається сам процес творення, і Біблія дуже докладно цей момент розписує.

Сенсуалізм – це зведення на п'єдестал чуттєвого пізнання навколишнього світу.

1. Освітні ідеї в європейській філософії

Філософія освіти – це жива тканина, яка розвивається в організмі величезної держави V ст. до н.е. під назвою Давня Греція. Освіта і виховання в Давній Греції зводилися до пайдейї – сукупність фізичних і моральних чеснот, що роблять людину людиною та забезпечують її сутнісне формування.

Для давнього грека важливим був принцип калокагатії – ідеальне єднання фізичної краси та духовної досконалості як ідеалу виховання людини (людина повинна розвиватися як тілесно, так і духовно).

У рамках розвитку античної культури з'являється феномен змагальності, який пов'язаний з Олімпійськими іграми. У 776 році до н.е. перші Олімпійські ігри проводилися на території Давньої Греції. До Афін з'їжджалися з різних міст спортсмени вони змагалися між собою, тренувалися, вигравали, перемагали. З часом феномен змагальності почали пов'язувати не тільки зі спортом, неважливо чим ти займаєшся, будь це професія драматурга, філософа, художника потрібно бути першим у будь-якій справі.

Софісти – це унікальне явище в історії розвитку філософського мислення давніх греків тому, що вони зачіпають абсолютно нові аспекти у цьому спектрі інтересів пов'язаних з філософією, освітою, наукою тощо. Багато ідей, які промовляли софісти й досі не втрачають своєї актуальності і значущості для людини.

Софіст – означає «майстер», «ремісник», той, хто добре знає свою справу і вміє бути першим у своїй справі. Спочатку цей термін використовувався не в контексті філософії софістів, він був віднесений до будь-якого професіонала у своїй справі, але софісти взяли його для себе і стали позиціонуватися як учителя мудрості «софія» – це мудрість, «софіст» – учитель мудрості.

Життя людини для софістів постає не як потік хаотичних випадкових і не пов'язаних між собою подій, а це потік абсолютно регульований, яким ми можемо управляти за допомогою двох видів мистецтв – риторики (мистецтво правильно, грамотно говорити) і еристики (мистецтво сперечатися), які софісти підносили на неймовірну висоту і професіоналізм.

У цьому сенсі життя людини почало розумітися інакше саме з софістів. Тому що, філософська думка давніх греків, на злеті цих роздумів досократиків, зайшла до глухих куточків, до деяких протиріч, які досократики не змогли вирішити цілком і повністю. Зокрема, одне з таких протиріч це логічний доказ нерухомості буття у Зенона. Одночасно з цим - наявність атомів і порожнечі у

філософії Демокріта, коли обґрунтовується саме рух атомів за рахунок наявності порожнечі. Ця ситуація у якій Парменід скаже, що наше буття – це буття не рухливе, незмінне, вічне. Геракліт, який скаже, що наш світ – це постійна боротьба протилежностей, найбільше виражена у самому мінливому, першоелементі або стихії, як вогонь, який постійно змінюється, який ніколи не залишається колишнім.

Філософія софістів – це перехід від гранично загальних, абстрактних понять до людини, до її безпосереднього життя «тут і зараз», до її бажання володіти мудрістю і завжди бути першою. З V ст. до н.е. серед греків починають виступати погляди загальна сутність яких може підвести до того, що володіти мудрістю, або знанням стає не тільки престижним, але й необхідним, тобто потреби часу такі, що необхідно багато знати, необхідно бути прекрасним оратором, необхідно вміти доводити і обґрунтовувати свою позицію, свою точку зору.

У цьому сенсі софісти дають фору дуже багатьом тодішнім школам, напрямам. Вони прославилися неймовірно, своїми «софізмами», відомими короткими діалогами, в яких вони доводять звичайному обивателю, що його погляди можуть бути абсолютно суперечливими, він може мислити неправильно, й дотримуватися помилкової думки. У переважній більшості софізми працювали в контексті підміни понять, логічних вивертів, логічних недоречностей, за якими не могла встежити звичайна повсякденна людина.

У Піфагора було досить багато учнів, але треба розуміти, одну складність, у школу Піфагора потрапити було не просто, учень повинен був проходити обов'язковий обряд на тему присвячену покірності і авторитету Піфагора. Були учні - акусматікі (слухач) які зберігали мовчання і цей період у них тривав від 5 до 10 р., тобто учень просто мовчав і усі ці роки слухав Піфагора. У деяких філософських джерелах ми можемо прочитати, що піфагорійський союз – це тоталітарна секта, у якій

був головний лідер Піфагор який зараховував себе до особливого розряду серед людей і Богів, він говорив, що є три види істот на землі і на небі це Боги, люди і Піфагор.

Сократ – це людина, яка за висловом відомого німецького філософа К.Ясперса, увійшов у так звану п'ятірку людей, кардинально змінивши світ, світогляд людей, їхнє ставлення до себе, до іншого, до навколишньої дійсності. Сократ, на думку К. Ясперса, поряд з Зороастром з Ірану, Буддою з Індії, Конфуцієм з Китаю, Ісусом Христом з Палестини став тією людиною, яка змусила людей почати думати інакше, міркувати по-іншому. Сократ дивовижний у цьому сенсі мислитель, бо це людина, яка зробила образ свого життя філософією для багатьох інших поколінь, для всієї світової філософії та світової культури.

Особистість Сократа дуже загадкова, як тільки ми починаємо зіштовхуватися з проблемою розуміння, вивчення, занурення у світ Античного мислителя, ми відразу натрапляємо на одну абсолютно реальну проблему, сам Сократ не залишив після себе абсолютно не одного джерела, тобто Сократ нічого не писав. Сократ зазначав в одному з діалогів свого найвідомішого учня Платона: «книга нічому не може мене навчити, у неї що не запитаєш вона весь час відповідає одне і теж, з книгою неможливо посперечатися, переконати, книга завжди статична».

Сократ грав неймовірну роль, і був неймовірно значущий, для своїх слухачів, для своїх сучасників. Скрізь, де б не зупинявся Сократ, з ким би він не розмовляв, який би не був предмет цікавий йому і його слухачам, біля нього завжди збиралося неймовірна кількість людей, завжди було цікаво послухати Сократа. Це пояснювалося неймовірною харизмою Сократа та вмінням логічно вести по нитки своєї мети. Сократ володів мистецтвом підведення співрозмовника до тієї мети, яку він ставить собі спочатку, це буде відомий метод діалектики, метод питань і відповідей. Це буде знаменита його іронія, від якої не можна було сховатися і яка, до речі, доставляла дуже велике занепокоєння багатьом людям.

Одночасно з цим сильна віра і розуміння того, що він говорить своїм слухачам, все це було неймовірно щиро, виробляло приголомшливий ефект на тих хто його слухав. При всьому тому, що Сократ не був красивий, в класичному античному розумінні цього слова, він досить низького росту, у нього як у рака злегка на висоті очі, ніс розплющений, фігура нагадує пана, але тим не менше Сократ справляв велике враження на своїх слухачів. Сократ ніколи не брав гроші за своє вчення, його учні не платили йому ніяких гонорарів.

У ранніх діалогах Платона Сократ виступає співаком своєї власної філософії, вони будуть спрямовані на те, щоб показати, як потрібно шукати сутність предмета, сутність речі, не в тому, як ця річ виявляється у світі, якою вона постає перед нами з вами, а у тому якою вона є сама по собі. У цьому сенсі прояв і сутність це одна з ключових тем, які проходять червоною ниткою через усі роздуми Сократа. Наприклад, Сократ буде шукати зі своїми слухачами в діалозі «Хармід» відповідь на питання, що є таке розсудливість сама по собі. Або в діалозі «Лахет» він буде намагатися зрозуміти, що таке є мужність саме по собі. Або в діалозі «Гіппій більший» він буде намагатися зрозуміти, що є таке прекрасне. Тобто, те, що розділяється і приймається одночасно усіма людьми. В цьому сенсі Сократ дуже яскраво і дуже сильно протистоїть софістам.

Три блоки що характеризують творчість Сократа:

1. Один з блоків, який ставить Сократ в основу своїх міркувань про людину - це момент самопізнання. Знаменита фраза, яка буде вигравіта на храмі Аполлона у місті – державі Дельфи стане кредом, девізом, базовим мотивом його філософії, його світоглядних роздумах, філософських пошуках - «Пізнай самого себе». Він розуміє її, перш за все як заклик до постійного морального самовдосконалення.

Античний філософ Федон напише кілька діалогів у яких Сократ буде головною особою. Один з базових діалогів

присвячений Сократу у Федона буде діалог під назвою «Зопір». Зопір – це східний маг, який з'являється у Афінах і обіцяє абсолютно точно визначити характер людини по її зовнішності. Зопір зустрічає Сократа у діалозі Федона і каже, що перед ним людина розумово обмежена, судячи з його товстої бичачої шиї, товстим губам, витріщеним очам. Слухачі Сократа, безумовно, висміюють мага-Зопіра і кажуть, що він абсолютно не правильно описує їхнього вчителя. Але Сократ у цю секунду зупиняє своїх учнів і говорить про те, що маг абсолютно прав. Зопір говорить про те, що вади були притаманні мені від природи, дійсно момент хтивості і черевоугодництва, і не бажання мислити і бажання жити тільки гостро повсякденними потребами, каже Сократ, – це абсолютна правда, це було у моєму минулому житті, це було моїми природними задатками, але я зміг подолати їх за допомогою постійних роздумів про себе, про інших людей, за допомогою постійних занять філософією. Цей момент, який зображує Федона у діалозі увійшов в історію як один з прикладів знаменитого принципу античного повноцінного, гармонійного виховання особистості, що виражається терміном «пайдейя» (процес виховання). Ситуація, коли саме вправи зрозумілі у найрізноманітніших сенсах, у сенсах тренування розуму, інтелекту, вміння грати на якомусь музичному інструменті, вміння складати вірші, або прекрасно володіти логікою спору або бесіди, саме ці речі роблять людину людиною, а не те, що дається їй при народженні.

Сократ говорив, що одна з найбільших труднощів на шляху до самопізнання, на цій довгій дорозі «Пізнай себе» виражається у не бажанні, страху, чи не умінні, не здатності людиною зізнатися у своєму не знанні.

2. Зважаючи на це в історію увійде ще одна найвідоміша фраза Сократа «Я знаю, що нічого не знаю...». Сократ цією фразою висловлює одну з характеристик сучасного світу, чим більше ми дізнаємося, чим більше ми проникаємо в ту чи іншу

проблему дослідження, тим більше ми розуміємо, що знаємо дуже мало. Ця фраза має два закінчення, одне з яких полягає у тому, що Сократ говорить у платонівському діалозі: «але інші не знають і цього», тобто, інші не можуть зізнатися собі у своєму не знанні, у силу цього вони самолюбні, вони не можуть витримати жодної критики, з одного боку. З іншого боку, Сократ каже: «я знаю, що нічого не знаю, але давай спробуємо з тобою про це поміркувати, і ми з тобою до чого-небудь й прийдемо». Друга кінцівка зв'язку показує неймовірну роль діалогу у розумінні Сократа, того що є таке істина, і як до неї можна прийти. Саме діалог на думку Сократа це необхідна умова на тернистому шляху знаходження і набуття істини. Сократ скаже, що неможливо виявити істину поодинці, неможливо стати краще поодинці. Діалог, не просто повсякденна розмова двох людей, про питання, що там сьогодні купити або що сьогодні одягнути, а діалектична форма спрямована на досягнення чогось невідомого.

Метод, який використовує Сократ дуже активно у своїх діалогах – метод визначення. На думку Сократа визначення – це завжди розкриття змісту поняття, про яке ми з вами ведемо мову. Первісне, при цьому знання про предмет, яке дуже часто підкреслює Сократ, не є істиною в останній інстанції. Тобто це всього лише початок, з якого ми починаємо йти по цій дорозі. Мається на увазі, що Сократ ставить цілі знайти гранично загальні терміни і поняття, він намагається з'ясувати, що є добро, краса, справедливість тощо. У цьому сенсі, безумовно, гранична конкретність мислення, тобто бажання зрозуміти, що є таке дати чітку дефініцію, дати чітке визначення, це один із символів західної цивілізації з її конкретним і чітким мисленням.

Ще один метод, яким користується Сократ дуже активно, яскраво на шляху досягнення істини – це метод досягнення іронії. Іронія – це прихована насмішка над співрозмовником, який вважає, що він є носієм істини в останній інстанції. Тобто, Сократ вважає, що завжди необхідно розвінчувати хибні часом уявлення

людини про щось. На цьому рівні виділяється два види сократівської іронії:

1. Деструктивна іронія, тобто руйнівна, Сократ питаннями, прикладами показує людині не спроможність до міркування, коли вона сама приходиться до висновку, що вона не правильно міркує, думає не вірно.

2. Конструктивна іронія – ситуація, коли Сократ вже разом з підготовленим співрозмовником починає шляхом спільного розвінчання одного поняття з переходом на вищий щабель. Тобто, коли ми беремо одне поняття, первинне, ми піддаємо його всебічній критиці, й на вильоті цієї критики у нас народжується ще одне поняття або ще одна дефініція, в свою чергу ми теж її ставимо під різноманітну критику, і таким чином ми можемо підніматися по цих сходах нескінченно, тобто ми можемо нескінченно прогресувати свої знання.

Індукція - це ще один метод сократівської філософії. Індукція – це сходження від приватних прикладів до загальних. У цьому сенсі, розмірковуючи про метод Сократа, ми повинні сказати, що ми спостерігаємо горизонтальність нашого пізнання, ми завжди бачимо деякий горизонт, до якого ми можемо прагнути, до якого ми можемо з вами йти, але до кінця цілком і повністю, ми до нього ніколи так і не прийдемо, ми просто можемо до нього прагнути.

3. Ще один блок, який хвилює Сократа, який займає досить багато місця у його роздумах, у його розмовах з учнями це – мораль і моральність у розумінні Сократа. Це пошук вищої доброчесності, це поняття того що є таке благо у найширшому сенсі слова. І ось на цьому шляху Сократ виробляє унікальну розумову операцію, він зрівнює знання і взагалі усі пізнавальні процеси з доброчесністю, де знання за Сократом дорівнює доброчесності. Людина, яка володіє знаннями про те, що є таке добро і що є таке зло, ніколи не буде діяти погано. У цьому сенсі, в історію увійшли відомі парадокси Сократа, один з парадоксів «Ніхто не бажає зла», «Ніхто не робить зла по своїй волі»,

«Доброчесність – це знання». Сократ переконаний у тому, що неможливо чинити благочестиво або мужньо, якщо ти не знаєш, що таке благочестя або мужність. Вчинок, говорить Сократ, має моральний сенс тільки тоді, коли людина абсолютно чітко і однозначно усвідомлює, що це є таке, тобто коли людина здійснює вчинок усвідомлено, коли вона веде себе морально, етично за внутрішнім переконанням, по тому, що вона виробила для себе якісь, загальні принципи, що є таке мужність або благочестя. Наприклад, якщо людина веде себе добре, просто тому що усі так роблять, то за Сократом це поганий вчинок, тому що якщо усі будуть вести себе погано, стануть брехати, красти чужі речі, тоді у людині теж не буде причини вести себе добре, тоді вона теж стане такою як усі.

Підкреслюючи ключову відмінність Сократа від софістів, яка полягає у тому, що норма моральності за Сократом повинна бути автономною, і вона повинна прийматися як більшістю людей, так і кожним окремо, тому що, якщо ми починаємо помилятися, починаємо вести себе погано, то це не означає, що всі повинні поводитися таким чином.

Безумовно, усі ці важко збагненні моменти у філософії Сократа викликали і викликають досі неймовірні суперечки, дискусії, на тему того, чому «знання завжди дорівнює доброчесті». Існує декілька варіантів пояснення цих речей. У одному з варіантів Сократ підкреслює, що люди часто будучи недалекоглядними істотами, не можуть вгадати, не можуть прорахувати усі наслідки тих вчинків, які вони здійснювали у своєму житті. Тобто, Сократ переконаний у тому, що якби люди могли знати, вгадати або побачити, до чого можуть призвести їхні негативні вчинки або просто деякі вчинки, поки ще без оціночно ми скажемо, вони б не діяли, так як вони діють, припустимо, в даній ситуації. З іншого боку, говорить Сократ люди часто просто не можуть провести різницю між добром і між злом, вони часто просто не розуміють того, що вони роблять, а роблять вони саме зло. Сократ зазначає,

що якщо хтось чинить погано, значить він ще не знає, як треба чинити насправді, він опиняється у полоні своїх помилок, проблем, забобонів, внутрішніх або психологічних складнощів.

Після того, говорить Сократ як душа людини буде очищена від усіх помилкових забобонів, саме у цьому він вбачає свою місію, допомогти людині очистити її душу від будь-яких шаблонів, помилок, ілюзій, ось тоді наголошує Сократ у душі цієї людини з'явиться природна схильність до добра. А добро і знання по своїй суті – це абсолютні цінності.

Сократ був переконаний, що у душі абсолютно кожної людини є добрий початок. Так само він був переконаний у тому, що у кожної душі є свій демон – покровитель (у деяких діалогах це дуже яскраво проявляється, наприклад, у діалозі «Геетет», або в діалозі «Федон»). Внутрішній голос є у кожної людини, він проявляється у найбільш значущих моментах її життя і, якщо людина поступає всупереч цьому голосу, це говорить про те, що я йду на поводу інших ілюзій, причин, зовнішніх умов, обставин. Душа – є специфічним предметом для аналізу філософських роздумів, як справжнє «Я» людини вперше теж виводиться саме Сократом, тобто душа як «Я» є носієм по-справжньому моральної свідомості, справжньою мірою буття людини. Безумовно, цей погляд є по-справжньому новацією Сократа, тобто Сократ в цьому сенсі відкриває для своїх сучасників феномен душі, він розповідає про те, що є таке внутрішній стан, внутрішня складова.

Після смерті Сократа виникає величезна кількість, сократичних шкіл, з'являється відомий учень Сократа Платон.

Підсумовуючи деякі моменти, які характеризують творчість Сократа, слід зазначити:

- ♣ *по-перше*, це завжди філософія діалектичного характеру;
- ♣ *по-друге*, особливістю філософії Сократа у античному ареалі, є визначення понять шляхом індукції, тобто сходження до формулювання справжніх, правильних понять шляхом критики попередніх;

♣ *і третя* риса філософії Сократа, це моральний або етичний раціоналізм, який виражається у формулі «добродесність є знання».

Сократ зробив величезний вплив на своїх сучасників, він увійшов в історію світової філософської думки, як людина, яка жила і померла у повній відповідності з принципами своєї особистої життєвої філософії. Людина, яка абсолютно не боялася смерті і яка раділа цьому переходу, тому що Сократ був переконаний, він вірив і хотів у це вірити, що після смерті він буде розмовляти з найбільшими мудрецьми давнини.

Платон – це унікальне явище не тільки в історії античної культури і філософії, але і у всій світовій філософській думці. Саме Середньовіччя назве Платона ім'ям з великої літери, він буде позначатися для всього Середньовіччя – Греком. Це буде означати, що для середньовіччя, яке часто заперечувало античну культуру і філософію як гімн вільнодумства, яке спалювали праці Демокріта і Сенеки, Епікура і Геракліта в своїх багаттях інквізиції, фігура Платона стане однією з найпопулярніших і покликаних для всього цього періоду.

Платон створив одну з найскладніших не лише для свого часу, але і для наступних епох струнку систему об'єктивного ідеалізму, тобто він придумує абсолютно новий світ для людини. Саме Платон стане тією цікавою людиною, тим унікальним мислителем, який зможе примирити дві взаємовиключні на перший погляд позиції. Це позиція Парменіда з його ідеєю, що існує тільки вічне, незмінне, постійне, нерухоме Буття. Друга ідея Геракліта про те, що в цьому світі немає нічого постійного. Навпаки, світ є одвічна боротьба і що сам світ можна уподібнити вогню, який спалахує і згасає, тобто тим самим Геракліт скаже, що наш світ – є вічна боротьба, ось цих різних протилежних часом взаємовиключних моментів. Ці дві позиції здавалися абсолютно несумісними, тобто їх не можна було застосувати, їх не можна було поставити на площині і тільки великий Платон зможе

врівноважити нерухомий тягар Буття Парменіда і унікальну легкість нашого існування представлену філософією Геракліта.

Вся творчість Платона – це класика жанру, класифікація діалогів (ранні, середні й пізні). Припустимо, діалог «Парменід» дослідники традиційно вважають початком зрілої творчості Платона, а діалоги середнього періоду «Закони», у яких Платон висловлює свою соціальну – політичну позицію. Платон пише свої твори у формі діалогів, і як правило найголовнішим героєм діалогів Платона є Сократ, який розмовляє зі своїми опонентами, який запитує у них якісь речі і намагається отримати від них раціональну відповідь.

Відкриваючи книгу Аристотеля «Метафізика», або інші книги ми відкриваємо для себе європейську модель мислення, в принципі вважається, що через це Аристотель і його творчість неймовірно сучасна, ми не зустрічаємо дискомфорту при читанні його книг.

Після Платона і після Аристотеля вся західноєвропейська філософія буде розвиватися за двома векторами. *Перший вектор* – це буде вектор Платона, людини, яка вигадує абсолютно фантастичну картину світу, це буде містицизм, ситуація одкровення в пізнанні, тобто позбавлене чистого «раціо», такого сухого, холодного, логічного розуму. *Другий вектор*, це буде гілка Аристотеля, оптиміста, який раціонально дивиться на життя, людина, яка збирається розібратися у цьому світі «тут і зараз», який не збирається йти в нетрі метафізичних парадоксів, якими славиться філософія Платона, а саме його відомий містицизм. Відкриваючи книги Аристотеля «Метафізика», або інші книги ми відкриваємо для себе європейську модель мислення і в принципі вважається, що через це Аристотель і його творчість неймовірно сучасна, ми не зустрічаємо дискомфорту при читанні його книг. Платона називають творцем найбільш строгих систем об'єктивного ідеалізму для свого часу, для своєї епохи.

Ідеалізм – це філософський напрям, який визнає в якості першооснови світу ідеальну сутність або ідеальну субстанцію.

Об'єктивний ідеалізм – привніс ідеальної сутності першооснови світу автономну, тобто незалежну від свідомості, як окремої людини, так і цілої держави. Як раз таки Платон є останній тип філософії, який ми сьогодні називаємо об'єктивним ідеалізмом. Тобто, Платон вводить концепцію, згідно, якої існує два світи, і ця концепція має відому назву сьогодні «Теорія ідей Платона».

У філософії важливим є не сам підсумок, а сам результат конкретної події або зародження конкретної концепції, для нас є важливим хід мислення, тобто методологія, нам важливо зрозуміти, як той, чи інший мислитель, філософ приходить до такого незвичайного погляду на життя, людину, природу, суспільство, список можна продовжувати до нескінченності.

Слід зауважити, що у сучасних вчених виникає питання, яким чином Платон приходить до такої абсолютно абстрактної ідеї, аналогів якої в навколишньому світі не існує. Як можна було додуматися до того, щоб створити такий незвичайний, вічний, незмінний світ ідеальних сутностей, або ейдосів (ідей). На цю тему є дуже багато версій, поглядів і підходів.

Фігура Платона цікава ще й тим, що аж до 20-ти р. свого життя, це була людина, яка про славу філософа не мріяла, він марив зовсім про інші професійні терени. Платону не давала спокою слава Гомера і Еврипіда, відомих античних поетів, драматургів, які завоювали величезну славу. Платон до якогось моменту хоче стати драматургом, тим хто пише великі поеми, такі які в свій час писав Гомер. Коли він виявляється не дуже далекий від своєї мети доля його зіштовхує з Сократом. Платон розуміє (тоді ще Аристокл), що ця стежа філософії тягне його більше. Тому що Сократ володів неймовірним шармом, харизмою і глибиною тих питань, які він ставив, на які він хотів отримати відповіді від

своїх слухачів, Платон зрозумів, що це йому подобається більше, він хотів би займатися філософією все своє життя.

Платон сформує свою власну концепцію про світ ідей і світ речей. Світ який оточує нас – це світ повсякденний, світ у якому ми спостерігаємо несправедливі карі, несправедливі війни, несправедливу смерть невинних людей, немовлят, соціальні катаклізми, цей світ за Платоном не є справжнім, він є лише ілюзією, фікцією, підготовкою до іншого світу. А інший світ за Платоном є світом ідей, є вічним світом, у якому немає місця злу, у якому існують справжні ідеальні сутності, носії абсолютних якостей будь-якого феномена з нашого навколишнього світу. На думку Платона наші речі є ні що інше, як копія, зліпок, відбиток, слід ідей, які існують у вічному і незмінному світі чарівної занебесної країни, тобто у наших речах є частка, крихта від світу ідей. Світ ідей і світ речей – це оригінал і копія. Це означає на думку Платона, що у кожній речі навколишнього світу закладене ядро, або клітина ідеї, тобто у кожній речі ми можемо знайти, якусь ідеальну сутність. Але у силу того, що як копірка трошки розмиває наш текст і з'являються якісь неточності у написаному тексті, і якщо звести ці неточності до глобального масштабу у результаті вони постають як соціальні несправедливості, зло, обман, шахрайство тощо.

Питання, які можуть виникати у людини: Як ми дізнаємося, про те, що існує чарівний світ ідей? Як ми можемо здогадуватися, про те, що він існує? Як про це може здогадатися той хто зайнятий тільки своїм повсякденним життям, тобто не філософ, не мудрець, не вчений, а звичайна людина, яка живе «тут і зараз». Платон, пропонує нам з вами декілька варіантів, того як люди здогадуються, про те, що є світ ідеальних сутностей, надприродний світ.

Саме за теорію ідей Платон буде визнаний середньовіччям, тому що він своєю теоретичною формою підготує ідею про загробний світ, про ідеальний світ. Тому у Середньовіччі його

зведуть на досить високий рівень, хоча там п'єдестал буде займати безумовно, Аристотель, але і Платон теж буде грати величезну роль у Середньовічному світі.

Теорія пізнання Платона отримала назву у філософській літературі, у діалогах, як термін – анамнез, або пригадування. Справа у тому, що душа людини на думку Платона, безтілесна, тобто, у неї немає аналога у матеріальному, навколишньому світ, це чисто ідеальна сутність; душа безсмертна, вічна, і тут цікавий момент, який ріднить Платона з ідеєю, яка у Індії є однією з найбільш панівних – це ідея реінкарнації (переселення душі) і Платон вірить в те, що душа має властивість знову і знову опинятися у цьому світі.

Платон був прихильником того, щоб усі діти, які народжуються у полюсі, повинні бути загальними, тобто це означає, на думку Платона, що діти не повинні знати своїх справжніх, біологічних батьків. Якщо діти будуть виховуватися у родині батьками, то вони не зможуть уникнути їхніх особистісних забобонів, їхніх помилок у поведінці. Якщо діти будуть виховуватися під керівництвом чуйних, мудрих і відповідальних вихователів, які будуть прагнути зробити з цих дітей справжніх, повноправних, повноцінних особистостей полюса, міста, то це принесе державі найбільш сильну користь, вигоду, тому що діти, виховані саме таким чином не будуть тягнути на собі, каже Платон, той тягар минулого, який навісять на них обов'язково їх батьки. Більш того, ситуація не знання кожною конкретною людиною своєї дитини дозволяє всім дорослим вважати всіх дітей своїми рідними, тобто ти дивишся на дитину і ти розумієш, що саме він може виявитися твоїм сином, або твоєю дочкою. Що теж дозволяє у підсумку, по своїй суті всім дітям цього полюса рости в умовах абсолютної любові, абсолютного спокою, абсолютного соціального комфорту.

Безумовно, концепції Платона, зазнали досить жорсткої критики з боку багатьох його послідовників, нащадків. Почнемо з

того ж самого Аристотеля, який буде критикувати теорію ідей, теорію держави, і взагалі, не погодиться з багатьма поглядами Платона. Але, тим не менше Платон увійде як єдиний філософ античності у Середньовіччя, і як раз-таки аж до XIII – XIV ст. Аристотель буде під заборною, тобто він буде читатися, що називається «з-під полу» священиками, духівниками, освіченими людьми. Але відомим Аристотель стане тільки з філософії Фоми Аквінського, який буде жити, і працювати аж у XIII ст.н.е. Отже, вплив Платона був звичайно величезним на майже усе Середньовіччя і це не випадково, тому він є засновником, творцем самої стрункої системи об'єктивного ідеалізму. Тому що він включив у цю систему абсолютно усі на його погляд речі, котрі так чи інакше характеризують людину, як розвинену, інтелектуальну істоту. Він включив проблему співвідношення світ – людина, проблему пізнання, розуміння того, що є таке душа, розуміння того, що є таке суспільство, яким чином може співвідноситися окрема індивідуальна людина і суспільство у цілому, які види устрою держави хороші, які погані. Тобто Платон спробував уявити для себе і для усього людства панорамну картину того, що цікаве людині.

Аристотель – мислитель, філософ, який зіграв величезну роль для своєї епохи будучи систематизатором усієї античної спадщини і отримав напівофіційний псевдонім Великий систематизатор Античності. Аристотель був учнем Платона, проте піддає критиці теорію ідей вчителя і висуває своє розуміння. Це філософ, який вводить у науково-категоріальний апарат поняття: матерія, форма, можливість, дійсність. Аристотель є засновником формальної логіки, він розробив основні ключові закони логіки. Він є засновником неймовірно популярної науки – психології, запропонувавши душу у якості безпосереднього об'єкта для дослідження. Він зумів охопити своїм розумом усі абсолютно науки і всі галузі наукового, гуманітарного, природничого та навіть технічного знання.

Аристотель отримує кілька прізвиськ так само, як і його вчитель Платон. Найвідоміше прізвисько Аристотель отримав за місцем народження, часто називають його Стагірит. Тому що, він народився у містечку Стагіра (Македонія). Дитинство Аристотеля було безхмарним, тому, що його батько був придворним лікарем у родині Філіпа Македонського знаменитого царя батька Олександра. Через багато років Аристотель стане найбільшим і найвідомішим наставником Олександра. Саме завдяки впливу Аристотеля Олександр не був настільки жорстоким, лютим і кривавим. Прізвисько Стагірит він одержує у епоху Середньовіччя. Платон для Середньовіччя уособлює собою увесь цей плац ментальний, античного, грецького народу, тобто він уособлює сутність, дух, душу античності, а Аристотель висловлює думку філософствування, мислення античного світу. Напівофіційне прізвисько, яке сьогодні закріпилася за Аристотелем – великий систематизатор античного знання.

Тексти Аристотеля неймовірно сучасні, це справжні західноєвропейські філософські трактати. Коли ми відкриваємо Аристотеля, ми не знаходимо там вільної, легкої поетичної форми, як це було, наприклад, у Парменіда або Геракліта, у діалогах Платона (ситуація бесіди двох людей), ми знаходимо там чітке і доказове міркування мислителя. Аристотель є автором від 150 до 400 робіт, ця цифра є фантастичною. Людина, яка жила у IV ст. до н.е., є неймовірно працездатною, більш того він охоплює своїм звичайним людським розумом усі абсолютно галузі знання і робить це геніально. Система Аристотеля дуже струнка, логічна, в ній ми не знаходимо протиріч, недоліків і недомовленості, все гранично прозоро і відкрито.

Аристотель створив свою школу під назвою Лікей (сучасний лицей є аналог Лікей Аристотеля). Інша назва цієї школи – перипатетична школа, термін якої означає «прогулюватись», і це було цілком закономірно, тому що у Лікей Аристотеля заняття велися у вільній формі, під час прогулянок по саду, де вчитель і

учні ділилися своїми думками у вільній і невимушеній абсолютно формі.

Одне з найголовніших спростувань або сутність до критики Аристотеля, коли він б'є в саме серце свого вчителя, полягає у тому, що Аристотелю не подобається розрив, який робить Платон, коли він починає аналізувати світ ідей і світ речей. По Платону між двома світами існує досить непрохідна прірва. Сутність кожної речі, за Платоном, тобто, її ідея знаходиться виявляється за кордоном самої речі. Тобто, річ несе в собі шматочок маленький, такий відбиток або копію приголомшливого світу ідей. Але сама сутність речі, знаходиться далеко за межами матеріального світу. Таке положення не подобається Аристотелю, він говорив, що така ситуація розуміння ідей, як самостійних, абсолютно автономних сутностей, які є відокремленими від конкретних речей не сприяє пізнанню цих конкретних, матеріальних речей. Тому що суть відірвана, а якщо сутність вирвана скажімо штучним шляхом з самої речі, з самого процесу, з самого явища, то тоді яким же чином я можу пізнавати світ, ніяким, говорить Аристотель. Це положення абсолютно не влаштовує Аристотеля, він позиціонує себе як раціоналіст, як матеріаліст, як строгий вчений, який намагається розібратися у цьому складному, матеріальному, емпіричному світі. Таким чином Аристотель розмірковує, що світ у якому ми живемо і без того є неймовірно складним, у нього дуже багато рівнів буття, так навіщо робити не потрібний і безглуздий вчинок подвоювати цей світ, створюючи ідеальну надбудову над нашим навколишнім матеріальним світом речей. Аристотель стверджує, що світ ідей платонівських є марним не тільки для пізнання речі матеріального світу, а й просто для її існування. Тому що, на думку Аристотеля, неможливо розірвати сутність речі, тобто її сенс, як вона постає перед нами, як вона нам представляється.

Аристотелю притаманна тонкість спостережень над природою людини і речей, він вводить одну із відомих фраз, коли

критикує Платона: «третя людина». Тобто, на його думку у конкретної людини, що знаходиться у цьому світі є ідея людини, є сутність її ейдос ідеальний, але вони між собою не яким чином не пов'язані, крім такого надуманого, голослівного твердження, що у кожного з нас є частинка ідеального. Тоді нам волею не волею доведеться створити «третю людину» посередника, медіатора, тобто того, хто з'єднає матеріальну людину і людину ідеальну, що ще більше ускладнює пізнання і не тільки людини, а й світу. Виходить, що у кожній речі таким чином повинен бути посередник, який з'єднає світ речей і світ ідей, що знову ж таки є такою досконалою безглуздістю на думку Аристотеля. Він продовжує свою думку – що світ ідей платонівських є марним не тільки для пізнання речі матеріального світу, а й просто для її існування, тому що неможливо розірвати сутність речі, тобто її сенс і то як вона постає перед нами, то як вона нам представляється.

Отже, спочатку Аристотель буде зачарований Платоном, його подачею гіпотез, теорій ідей, які були новинкою у той час. Але через якийсь час він відійде від свого вчителя, знаменитий вислів який багато хто знає: «Платон мені друг, але істина дорожче». Це висловлювання означає собою позицію Аристотеля щодо світу ідей і світу речей. Якщо ми подивимося на знамениту картину Рафаеля де на першому плані у нас показані Аристотель і Платон, то ми побачимо, що Платон піднімає руку вгору показуючи на світ ідей, показуючи що ось найголовніше що може бути для людини, а Аристотель опускає палець вниз і показує найголовніше що може бути для нас з вами це матеріальний світ, земний світ, той світ, у якому живе людина.

Аналізуючи корпус текстів Аристотеля, зокрема його найголовніший твір «Метафізика», ми можемо сказати, що усі праці, усі науки, якими він так чи інакше займається, які його цікавлять можуть бути розділені на три великі групи:

1. Перша група, це науки теоретичні, які мають абсолютно абстрактний характер, їх ключова мета «знання заради знання». Тобто не якої практичної користі і вигоди ці науки нам з вами принести не можуть. У цей корпус наук теоретичного плану ми можемо віднести праці з природознавства, такі як: «Фізика», «Про виникнення тварин», «Про небо», «Філософська онтологія», «Метафізика», «Логіка», «Методологія».

2. Друга група класифікації наук – це науки практичні. Тобто це керівні ідеї для поведінки людини, це те що допомагає регулювати нашу діяльність, нашу поведінку, наші взаємини з іншими людьми. І в рамках даної класифікації ми виділяємо три різні корпуси текстів: це роботи пов'язані з політикою, етикою, естетикою, зокрема, це можуть бути його роботи «Політика», «Нікомахова етика» тощо.

3. Третій корпус робіт Аристотеля, це усі науки які так чи інакше вивчають творчу діяльність людини, зокрема, це поетика.

Усі науки за Аристотелем вивчають буття, тобто досліджують буття з різних сторін, з різних граней.

Якщо проаналізувати процентне співвідношення цієї класифікації, то ми зрозуміємо, що Аристотель величезне значення і величезний вплив приділяє саме філософській проблематиці. Тобто він говорить про те, що найголовніше, що може бути для людини це пошук перших причин, тобто це «знання заради знання». Природно тут не могло, очевидно, не позначитися вплив діалогу, тому що у «Метафізиці» Аристотель порівнює філософію з вільною людиною, яка живе і працює для самої себе у той час як усі інші науки він порівнює з рабами які існують заради когось іншого. Таким чином, теорія і практика Аристотеля виявляються на різних полюсах, вони виявляються розірваними і не одна інша наука не може замінити науку, що вивчає сутнісні характеристики буття.

Аристотель вважав, що справжнє знання, справжня наука можуть носити тільки теоретичний характер. Аристотель жив у IV

ст. до н. е. звичайно ж в цей час експериментально - наукова база була дуже слабкою, тому на думку Аристотеля першість і верховенство завжди залишатиметься за філософією.

В основу античної освіти входили «сім вільних мистецтв» – арифметика, геометрія, астрономія, музика, граматики, риторика, діалектика. У римську епоху перші чотири (арифметика, геометрія, астрономія, музика) об'єднувалися назвою «квадрівіум» (від quattro – чотири), а наступні три (граматика, риторика, діалектика) становили «тривіум». У епоху Середньовіччя жорсткої трансформації зазнали «сім вільних мистецтв»: діалектика – перетворилася у служанку теології, богослов'я, мистецтво риторики – у складання проповідей, астрономію – використовували для визначення християнських свят, музичне мистецтво – обмежувалося церковною службою.

Одним з найважливіших етапів розвитку Середньовічної філософської думки вважають – схоластику, період розвитку налічується з XIV – XVст. Саме поняття схоластика означає «школа» від латинського слова «schola». Починаючи з X ст. центрами мудрості і книжкової вченості у Європі стають університети, це були єдині місця, де дійсно працювали найбільш освічені люди свого часу. Шкільна філософська схоластика характеризує собою університетську філософію Середньовіччя.

Схоластика розпадається на три етапи:

1. Рання схоластика (IX-XI ст.) пов'язана із іменами Й. Еріугена, С. Боецій, починають займати зовсім іншу позицію з «батьками церкви». Вони намагаються не просто захищати і підтримувати ідеї християнства, вони намагаються їх раціонально обґрунтувати. Вся схоластика буде просякнута ідеєю раціонального обґрунтування подальшої систематизації, неймовірно складної системи логічних доказів, коли береться положення священного писання, і зовсім з різних позицій, з різних точок зору обґрунтовується істинність цього писання.

2. Зрілу або класичну схоластику (XII-XIV ст.) зазвичай пов'язують з ім'ям систематизатора ортодоксальної схоластики, чия доктрина стала сьогодні офіційною програмою католицизму – Ф. Аквінським. Класична схоластика – це пік розквіту Середньовічної філософії. Ф. Аквінський – неймовірне явище у Середньовічній філософії та культури. Займаючи не поганий пост у церковній ієрархії, він робить дивовижну абсолютно річ, він створює свої знамениті п'ять доказів буття Бога. Причому він намагається фразу А. Блаженного «я вірую, щоб розуміти», переломити абсолютно у іншому ключі, намагається показати, що віра і розум повинні займати рівне положення, та проголошує слідом за деякими іншими філософами ідею подвійної істини. Ф. Аквінський скаже, що пізнати Бога можна двома шляхами, які різні, але мета у них одна – вірою і наукою. Він в рамках своєї концепції придумає і доведе знамениті докази буття Божого спираючись лише на свій розум. Ф. Аквінського не сплять, більш того його концепції дозволять назвати його – універсальний доктор (Doctoruniversalis), або ангельський доктор (doctor angelicus), він отримає дуже багато прізвиськ, і дуже багато почесних найменувань за свою невтомну працю.

3. Захід схоластики (XIV-XV ст.) пов'язують з В. Оккамом і його знаменитим методологічним принципом який отримав назву «брита Оккама» або «лезо Оккама», і виражається наступним чином «не потрібно множити сутність без необхідності»; це ім'я Д. Скотта, Ж. Бурідана тощо.

Чому схоластика починає хилитися до занепаду у XIV ст. н.е.? Якщо сьогодні ми називаємо когось схоластом або говоримо, що він є схоласт це далеко не почесне прізвисько, не можна пишається тим, що тебе називають сьогодні схоластом. Тобто, у сучасному світі термін «схоласт» означає абсолютно порожнє, позбавлене якоїсь опори знання, це не перетворення нового знання, це просто словесна гра із термінами і поняттями, яка не до чого не зможе привести.

Чому з'являється «лезо Оккама»? Аристотель учень Платона критикує свого вчителя за те, що той створює ідеальну надбудову у вигляді світу ідей, і Аристотель говорить: «нам би у цьому світі розібратися, нам би цей світ зрозуміти, створити про нього якісь знання, замість того, щоб ще додатково брати для себе завдання по ускладненню цього світу». Оккам у своїх роботах говорить, що: «середньовічний схоласт, замість того, щоб спростити сутності, про які він розмірковує, він піднімає очі до неба і починає не просто подвоювати світ, починає його потроювати у своїх постійних словесних витончених формулюваннях».

Схоластика буде характеризуватися як занепад Середньовіччя і на зміну їй прийде зовсім новий тип філософствування пов'язаний з філософією епохи Відродження, це буде тип натурфілософський, пантеїстичний.

2. Вітчизняна філософія і освіта (на прикладі філософської спадщини Г. Сковороди)

Головне про філософію Г. Сковороди:

1. Сковорода вчив про щастя, він хотів що б ми його читачі розібралися як стати і бути щасливим. Недарма Г. Сковороду називають українським Сократом він як і давньогрецький філософ Сократ вважав що мета людського життя – досягнути щастя. Він був переконаний, що філософування може навчити нас як стати щасливим.

2. На думку Г. Сковороди для того щоб розібратися як стати щасливим необхідно зрозуміти що є головним, а що є другорядним. За Сковородою все що існує має 2 натури, природи: видиму і невидиму. З точки зору Г. Сковороди головним є те що є невидимим. В творі «Потоп зміни» філософ пише: матерія це минуща тінь, це видимість. Візьмемо самого Сковороду у якості приклада. Що у нього було видимим – тіло, але зараз його тіло є ніщо він помер у кінці XVIII ст. Але чому ж ми про нього говоримо, чому він надихає нас, чому він буде надихати і прийдешні покоління. Тому що

головне не можливо побачити очима, до головного не можливо доторкнутися, головне залишається і після того, як тіло помре, головне - це є думки, головне це є ставлення до інших людей, головне це наші устремління, наші надії, освіта, так вважає Г. Сковорода. Він і сам є дуже хорошим прикладом, того що це є правдою.

В Україні кожна людина знає його думку: «Світ ловив мене але не впіймав, тіло померло, а думка живе».

У своєму «Букварі Світу» Г. Сковорода пише: людина не повинна марнувати своє життя на пошуки щастя там де його і бути не може. Щастя – це є настрої душі а не тіла. Як же нам прагнути щастя для нашої душі? Г. Сковорода казав – слухай свого серця.

3. Кордоцентризм - вчення про серця є дуже важливим компонентом філософії Г. Сковороди.Що саме має на увазі Г. Сковорода коли говорить про серця?

Якщо казати з наукової точки зору, то у філософії мета про серця використовується для позначення емоційно-вольової складової особистості. Як писав Ікона Алківіадський він написав: «Серце – це корінь життя. Це оселя вогню і любові». Отже якщо хочеш стати щасливим слухай свого серця, - так каже український філософ.

4. Вчення Г. Сковороди про три світи: мікрокосм – це людина; макрокосм – це Всесвіт; світ символів – це Біблія.

Якщо людина хоче стати щасливою вона повинна гармонізувати себе (мікрокосм) до макрокосму (Всесвіт у якому вона живе) і допомогти їй у цьому може третій світ Біблія. Г. Сковорода був духовною людиною, він не був ортодоксальним православним, але він вважав що пізнання Біблії є дуже важливим для того, щоб зрозуміти як дістатися щастя.

Чому Г. Сковорода вважає що Біблія це світ символів? Тому що на думку філософа відповідь що є у Біблії здатний зрозуміти лише той хто готовий до цього. Чисте, добре серця людини воно здатне бути ключем щоб відімкнути цю скарбницю відповідей як

потрібно жити, вважає Г. Сковорода. Якщо ти будеш читати Біблію буквально ти нічого не зрозумієш, - каже український філософ. І це справжнє покарання для тих хто вважає що Біблію треба читати очима, а не серцем. Той хто вважає, що у Біблії є головним матеріальна фарба літер що там написані, на думку Г. Сковороди помиляється це не є головним. На думку Г. Сковороди головне є те що побачити там неможливо, це те що відчуті може серце, це образи які містять текст Біблії як символи.

5. Ідея Г. Сковороди про споріднену працю пов'язана з тим що він каже про здобуття щастя. На думку філософа кожний з нас народжується з хистом до певної справи. У виборі фаху на думку Сковороди треба прислухатися не розуму, а серця. Розум, він нам буде казати те що буде правильним з очки зору грошей, кар'єри, статусу. А серця підкажить нам те що є правильним з точки зору того що буде наша душа відчувати задоволення.

Уявіть більшу частину свого життя людина працює, якщо вона буде цей час задоволеною, то мабуть вона зможе стати щасливою, а якщо вона буде займатися тим що їй не приносить задоволення, що не подобається їй мабуть вона не зможе стати щасливою. Крім того, якщо ми будемо робити те що нам до вподоби ми можемо досягти успіху у цьому. Як пише Г.Сковорода: «Краще бути задоволеним котом, ніж левом невдахою, неважно ким ти народився. Щастя можливо у будь-якому становищі, бо всі люди задум божественної природи. Головне – відчуті своє місце в цьому світі та бути тим, що тобі по серцю». Але для цього потрібно бути мужнім, та відмовитися від тих стереотипів, які розповсюджені у суспільстві але це вже не є просто.

Г. Сковорода пише не дивися хто вище, хто нище, хто видніше, найзначніше, багатше, а дивися на те що з тобою споріднене.

За словами Г. Сковороди Бог подібний до водограю який наповнює різні глечики за їхнім принципом, об'ємом, нерівна всім

рівність. Філософ тут має на увазі те, хоча менший глечик менше має але він є гідним з великим глечиком у тому що він стає наповненим. Ось ця наповненість і є на думку Г. Сковороди щастям.

Бути щасливим на думку Г. Сковороди це: «пізнати себе або свою природу. Взятися за своє споріднене діло і бути з ним у злагоді загальною потребою».

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Освітні ідеї у філософських вченнях мислителів Давнього Сходу.
2. Евдемоністична спрямованість освітніх ідей Аристотеля.
3. Який сенс вкладав в поняття «досвід» Д. Дьюї і як він розумів процес адаптації дитини до життя?
4. У чому полягає принцип інструменталізму Д. Дьюї?
5. Філософсько-освітні ідеї Д. Дьюї набули популярності в українській педагогіці, поясніть, у чому їх привабливість і яку роль вони відіграють в сучасній освіті.

Теми доповідей:

1. Освітні ідеї у філософських вченнях мислителів Давнього Сходу.
2. Головні проблеми і тенденції ХХ ст. Прагматизм Д. Дьюї.
3. Ідеї трудового виховання педагогічної спадщини Д. Дьюї.
4. Етичний характер філософії І. Канта.
5. Роль самоорганізації та творчого підходу у європейській освіті.

Рекомендована література:

1. Алексейчук І. С. Проблеми оцінювання якості підготовки учнів в Україні / І. С. Алексейчук // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. К., 2000. Вип.1. С. 62-64.

2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. / В. Андрущенко. К.: Знання України, 2008. 819 с.
3. Базалук О. О. Філософія освіти: Навчальний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф., Юхименко. К.: Кондор, 2010. 164 с.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.
5. Коротяєв Б. І. Педагогічна філософія: колективна монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило, С. В. Савченко ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с.
7. Коротяєв Б. І. Освітній простір: очікування та виклики часу й життя: монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 308 с.
8. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. К.: Грамота, 2005. 447 с.
9. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія / М. Михальченко // Філософія освіти: Науковий часопис. 2005. № 1. С. 38 – 50.
10. Основи методології та організації наукових досліджень: навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнтів / За ред. А.Є. Конверського. К.: «Центр учбової літератури», 2010. 352 с.
11. Філософія виховання: навч. посіб. для студентів педвузів / [Култаєва М.Д., Євдокимов В.І., Єфімець О.П. та ін. Х.: ПДПУ, 2001. Ч.1. 272с.

ТЕМА 3. Соціальна природа і функції освіти

1. Освіта в системі соціальних інститутів суспільства
2. Зв'язки освітньої теорії, освітньої політики та практики

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ:

Міжкультурний (полікультурний) підхід в освіті – ознайомлення із способами подолання виявів ксенофобії, расизму, насильства, дискримінації; налагодження співпраці та відчуття

соціальної відповідальності між різними культурними громадами; виховання поваги до прав людини, зокрема до права іншого; розвиток демократичного громадянства, громадянської відповідальності кожного члена соціуму; виховання почуття емпатії, що поглиблюється міжкультурним діалогом.

Полікультурна компетентність – це інтегрована якість особистості майбутнього вчителя, яка формується під час навчання у вищому навчальному закладі, і включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду соціальної нормативної і правової поведінки, необхідної для повсякденного життя і професійної діяльності у багатокультурному суспільстві.

Релятивізм – установка на відносність суцього та необхідність його змін, у тому числі змін базових культурно-семантичних структур, що сприймаються як множинні та контекстні. Є ознакою відходу від ортодоксії, догматизму та культу авторитету в культурі.

Соціалізація – процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення і розвитку як цілісної особистості.

Універсалізм – світоглядна установка на світову єдність культур, ширше – тенденція до тотальності. В універсалізмі на засадах класичної етики стверджується існування загальнолюдських цінностей, спільних для усіх народів (універсальї культури).

1. Освіта в системі соціальних інститутів суспільства.

Освіта – це комплексний соціокультурний феномен, особливий вид духовного виробництва в якому і об'єктом, і суб'єктом є люди, відповідно, освіта – людиновимірне явище, яке підпорядковується гуманістичним цінностям. Цінність освіти проявляється у площинах: державній, суспільній та особистісній. У широкому розумінні термін «освіта» охоплює всі форми

цілеспрямованого та нецілеспрямованого впливу середовища на людину. Освіта – це особливого роду діяльність по навчанню та вихованню людини в інтересах людини, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянином встановлених державою освітньо-кваліфікаційних рівнів (формальним показником є отримання, наприклад, атестата, посвідчення, диплома, тощо, неформальним – рівень та якість знань, загальний культурний розвиток людини, фактична освіченість). Нажаль, інколи формальні та неформальні показники освіти не відповідають одне одному.

Поняття освіта багатоаспектне. Її можна розглядати і як процес, і як результат засвоєння систематизованих знань, вмінь, навичок та розвитку особистості. Освіта як процес передбачає і навчання, і виховання, і розвиток. Це тісно пов'язані сторони єдиного процесу формування особистості. У багатовіковій історії освіти виховання вважалося чи не найголовнішою місією освіти: і в добу античності, і в добу Просвітництва, і в новоевропейській історії.

Усвідомлення доленосної ролі освіти і розвитку сучасного суспільства стало основою прийняття багатьма країнами світу стратегічних проектів і програм, в яких основні напрями розвитку національних систем освіти розглядаються як вирішальний фактор досягнення конкурентоспроможності країни в світовому просторі та забезпечення її сталого економічного та соціального розвитку, а саме:

- ♣ Освіта двотисячного року (ФРН);
- ♣ Освіта Америки ХХІ ст. (США);
- ♣ Освіта майбутнього(Франція);
- ♣ Модель освіти ХХІ ст. (Японія).

Освіта є стратегічним ресурсом розвитку суспільства, забезпечення зростання його технологічного рівня і конкурентоспроможності в умовах глобалізації сучасного світу.

Освіта охоплює майже всі групи людей у продовж тривалого періоду життя. Вона набуває особливої ваги у сучасних обставинах, оскільки покликана забезпечити підготовку суб'єктів соціальної дії до розв'язання глобальних завдань, що постали перед людством. Підготовка нових поколінь до здійснення соціальних та професійних функцій вимагає все більш тривалої та поглибленої освіти.

Освіта служить кожній людині надійною опорою у її прагненні до самовдосконалення. Завдання освіти полягає не лише у формуванні ерудованої людини, яка володіє великим об'ємом інформації, завдання освіти також у формуванні культурної, моральної, толерантної та дійової людини, здатної усвідомлювати своє місце у світі і бути відповідальною за свої вчинки.

Підсумовуючи, виокремлюємо такі контексти освіти, що характеризують її як:

- ♣ базовий компонент культури;
- ♣ особливий вид духовного виробництва;
- ♣ показник рівня розвитку людини;
- ♣ соціальний інститут.

Детальніше проаналізуємо останнє. Освіта – це цілісна соціальна система, що має інституціональний характер. Це не просто діяльність по навчанню і вихованню, а особливим чином організована, ієрархізована, рольова діяльність, яка підпорядковується певним нормам і здійснюється у певних закладах. Інститут (від лат. *institutum* – устрій, встановлення, звичай) є організована система зв'язків і соціальних норм, яка об'єднує значимі суспільні норми, цінності і процедури, що задовольняють основні потреби суспільства. Соціальний інститут забезпечує відносну стабільність зв'язків і відносин між людьми в рамках соціальної організації суспільства. Інститут передбачає комплекс норм, принципів, правил, моделей поведінки, які регулюють діяльність людини. Інститут – це явище

надіндивідуального рівня, його норми та цінності тиснуть над діючими в його рамках індивідами. Поняття «соціальний інститут» увійшло в науковий обіг завдяки дослідженням західних соціологів. Родоначальником інституціонального підходу вважається американський соціолог Р. Мертон. Поняття «соціальний інститут» відображає міру усталеності того чи іншого виду людської діяльності. Соціальна філософія розглядає соціальні інститути як:

- ♣ певну сукупність закладів та установ, що відповідає соціальній структурі суспільства;
- ♣ сукупність соціальних умов та культурних зразків, які визначають стійкі форми соціальної поведінки та діяльності;
- ♣ систему поведінки згідно з цими нормами.

Розгалужена система інституціональності притаманна лише людству, тваринний світ подібної системи не має. Процес передачі знань, підготовка до подальшого життя на рівні тваринного середовища відбувається у межах генетично закодованих програм і принцип природного відбору здійснює селективну функцію. Інституціональність взагалі і освітньої сфери, зокрема, – характерна риса соціальності саме людського життя. У зв'язку з цим мовиться про політичні, соціальні, релігійні інститути, а також і інститут сім'ї, науки, мистецтва, права, тощо. Кожний соціальний інститут має як специфічні особливості, так і спільні ознаки з іншими соціальними інститутами.

Ознаками соціального інституту освіти є:

- ♣ установки та зразки поведінки, які регламентуються як формально, документально закріпленими нормами (наприклад, розклад занять, тривалість навчального процесу, ведення щоденника школярем, здача екзаменів), так і неформально, традиціями (наприклад, привітання педагогів з Днем вчителя, свято Першого та Останнього дзвоника, посвячення у першокурсники, святкування Дня студента, тощо);

♣ символічні культурні ознаки (наприклад, шкільна форма, шкільна емблема, студентський гімн, тощо);

♣ матеріальна база(приміщення шкіл, коледжів, вузів, бібліотеки, спортивні зали, лабораторії);

♣ людський ресурс(ті, хто здійснює освітню практику, та ті, по відношенню до кого вона здійснюється, тобто освітяни та учні,студенти, члени гуртків, малих Академій наук, тощо).

Відтак, освіта – це особливим чином організована, ієрархізована, рольова діяльність спрямована на навчання, виховання, цілеспрямовану трансляцію і накопичення соціального досвіду, на формування особистості, яка здійснюється спеціальними закладами та регулюється спеціальними нормами.

2. Зв'язки освітньої теорії, освітньої політики та практики.

Інституціоналізація освіти – довгий і тривалий процес. Його ознаками є формування групи осіб (фахівців – вихователів, вчителів, викладачів, допоміжного персоналу), для якої діяльність по навчанню та вихованню являється професійною і втрачає характер аматорства та внутрішньо сімейної справи. Ознакою інституціоналізації також являється зміна якості самої освітньої діяльності, вона стає рольовою, цільовою та ієрархічною, змінюються методи навчання і виховання, змінюються пріоритети та цінності освіти. Про інституціоналізацію освіти свідчить поява спеціальних закладів – шкіл, університетів, коледжів, училищ, та поява норм, які регулюють процес навчання і виховання. З появою спеціальних норм на зміну звичаям та традиціям, що регулювали відносини вчителів і учнів, по мірі формування освітньо-педагогічної практики приходять правові норми.

Прояви інституціоналізації освіти мали місце ще в давні часи, але розвинутих форм освіта як соціальний інститут набуває в ХІХ ст. з виникненням масової школи. У ХХ-ХХІ ст. освіта набуває форму розгалуженої диференційованої системи, яка охоплює величезні маси населення.

У різноманітних сферах виробництва виробляється певна матеріальна або духовна продукція, певного роду послуги, специфікою освіти як особливого роду духовного виробництва є те, що система освіти «виробляє» саму людину, впливаючи на її інтелектуальний, моральний, естетичний і фізичний розвиток.

Відповідно до цього освіта виконує низку функцій у суспільстві:

- ♣ гуманістичну – розвиток інтелектуального, морального, фізичного потенціалу особистості, передача знань, формування вмінь та навичок, розвиток здібностей особистості, залучення її до соціальних цінностей, включення в систему людських відносин;

- ♣ соціально-економічну – підготовка до майбутньої трудової діяльності нового покоління працівників, спеціалістів, представників різних професій;

- ♣ соціальної селекції (відбору) – виокремлення категорії осіб найбільш обдарованих, талановитих;

- ♣ соціальної мобільності – засіб соціального переміщення особи по драбині соціальної ієрархії, кваліфікаційного та соціального просування вгору.

Вищеназвані функції є «явними», або відкритими, тобто такими задля яких освіта утворювалася і функціонує як соціальний інститут. Проте, представник структурно-функціонального аналізу американський соціолог Р. Мертон виокремив так звані «латентні», або приховані функції освіти. У свій час Р. Мертон звернув увагу, по-перше, на таку приховану функцію як «*babysitting*» (нянька, доглядальниця), адже школа, до речі як і інші навчальні заклади звільняють батьків на якийсь час від догляду за дітьми, передаючи цей догляд вихователям, вчителям, кураторам. По-друге, в дитячому садочку, у школі, у вузі, в цілому в освітній системі, в якій людина перебуває як правило не менше десяти років свого життя, формуються кола спілкування з однолітками, дружніх стосунків, що можуть зберігатися упродовж

всього подальшого життя, у продовж навчання за шкільною партою або на студентській лаві дехто зустрічає майбутнього чоловіка чи дружину. По-третє, школа дозволяє молоді формувати власну молодіжну субкультуру, яка дозволяє молодим людям певним чином самоідентифікувати себе.

Рівень соціально-економічного розвитку держави, прогрес у всіх сферах суспільства прямо залежать від якості освіти, від насиченості галузей економіки працівниками високого освітньо-кваліфікаційного рівня. Особистісна цінність освіти полягає у наданні можливостей кожній людині розвивати свої здібності, набувати нових знань, одержувати фах, який дасть їй змогу реалізуватися у певній сфері професійної діяльності, набувати бажаного соціального статусу, досягати високого рівня добробуту.

По формі освіта може бути непрофесійною (школа, гуртки, будинки творчості) та професійною (інститути, університети, курси підвищення кваліфікації). За способом отримання освіта може бути очною, заочною, вечірньою, дистанційною, екстернатом.

Освіта впливає на всі соціальні процеси, взаємодіючи з іншими соціальними інститутами суспільства. Прослідкуємо цей взаємовплив. Держава визначає стратегічні напрями розвитку освіти, фінансує, формує її зміст і структуру. Освіта, в свою чергу, допомагає державі у досягненні економічних, соціальних і культурних цілей. Система освіти не лише дає державі кваліфіковану робочу силу, вона формує свідомих громадян які мають служити державі, пишатися нею і, якщо буде потрібно, захищати її. Національно-патріотичні ідеї та цінності, висока духовність та політична обізнаність значною мірою поширюються через систему освіти, адже суттю освіти є не лише навчання, а й виховання.

Незаперечний зв'язок існує між рівнем розвитку економіки та рівнем розвитку освіти. Багато істориків економіки вважають, що промислова революція ХІХ ст., та науково-технічний прогрес

XX ст. стали можливими лише завдяки реформам освітніх систем провідних країн світу. Спеціалісти Організації Економічного Співробітництва та Розвитку, які регулярно публікують доповіді про тенденції у сфері освіти в індустріально розвинених державах, прийшли до висновку, що чим вищий рівень освіти в країні, тим більші показники ВВП та економічного розвитку, довша тривалість життя, краще здоров'я населення, чим вища доля освічених людей в чисельності населення, тим вищі темпи економічного зростання, чим краща освіта, тим вища продуктивність праці найманих робітників та менеджерів, тим більш складні завдання вони можуть вирішувати, тим вищий рівень організації бізнесменів. Зв'язок між економічним розвитком та рівнем освіти простежується на різних соціально-економічних етапах розвитку суспільства. Зміни економічних умов спричиняють формування нової моделі освіти. З одного боку, економічні умови можуть прискорювати або гальмувати розвиток освіти, а з іншого – система освіти може прискорювати або гальмувати трансформацію економіки, сталий економічний розвиток держави значною мірою залежить від рівня свідомості громадян та від якісної підготовки спеціалістів.

Освіта і наука виконують функцію розвитку одна одної. У процесі навчання формується і наукове мислення, і здатність до наукової роботи, до наполегливої дослідницької праці. Освітній процес – це процес передачі та набуття знань, а здобування знань, створення нових знань і вмінь – це процес фундаментального дослідження, як прикладного так і абстрактного характеру. Освіта рекрутує кадри для науки, шляхом залучення талановитої молоді до роботи в Малих академіях наук, участі в олімпіадах, конференціях та ін. Наука забезпечує освіту змістовною базою, адже навчання і викладання здійснюється в освітній системі виключно з науково-об'єктивних позицій, адекватних сучасному рівню пізнання людства. Наука забезпечує методичну та методологічну основу освітнього процесу, сприяє створенню його

науково-технічного оснащення(лабораторії, прилади, комп'ютерні класи, Інтернет).

У більшості держав (як, до речі, і в Україні) освіта відокремлена від церкви та релігійних організацій. Це означає, що освіта має сциєнтичний, світський характер. Доступ до різних форм і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їхнього ставлення до релігії. Священнослужителі нарівні з іншими працівниками науки і культури за рішенням ради навчально-виховного закладу можуть брати участь у навчально-виховному процесі, надавати консультаційну допомогу педагогам, сприяти культурному розвитку учнівської та студентської молоді, але світський характер освіти означає, що це має відбуватися не у формі пропаганди та нав'язування релігії, а лише у спосіб підготовки молоді до свідомого життя у дусі взаєморозуміння, миру, толерантності, злагоди між усіма людьми.

Соціальний інститут освіти також органічно пов'язаний з політикою, залежить від неї і разом з тим впливає на неї. Це особливо помітно в переломні епохи. Стан освіти відображає стан суспільства, ті зміни, які в ньому відбуваються. Зокрема, розвиток освіти тісно пов'язаний з процесом демократизації суспільства, реформування освітньої системи лише в умовах демократизації суспільства, та, в свою чергу впливає на демократизацію суспільного життя. Отже, освіта являється способом залучення до культури, способом освоєння культурної спадщини, процесом формування особистості, творенням людини людиною на основі міжкультурного (полікультурного) підходу та полікультурної компетентності.

У світі історично сформувалися та існують різні системи освіти (американська, французька, японська та ін.). Сучасна система освіти в своїх основних рисах склалася під впливом філософських та педагогічних ідей Я. Каменського, І. Песталоцци, А. Дістервега на рубежі XVIII - XIX ст. Вона є класичною системою або моделлю освіти. Її основу складає класно-урочна

система з фіксованим складом осіб, що навчаються, наявність фіксованих навчальних програм. Представники різних філософських напрямів по різному оцінюють можливості та перспективи класичної системи освіти. Одні вважають що вона вичерпала себе та не відповідає вимогам, які пред'являються освіті сучасним суспільством і виробництвом, пропонують шукати нові форми педагогічної взаємодії, новий комплекс філософських та педагогічних ідей сучасної так званої некласичної освіти. На думку інших, класичну систему освіти так же важко зруйнувати, як важко зруйнувати класичну фізику, оскільки саме класична система освіти забезпечила успіхи європейської культури і цивілізації.

Руйнування цієї системи освіти дорівнювало б руйнуванню фундаменту освіти.

Система освіти складається із закладів освіти, наукових та методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, системи освітніх програм та освітніх стандартів різних рівнів і спрямованості.

Право на освіту в нашій державі гарантується Конституцією України, Законом України «Про освіту» та іншими нормативними актами України. Відповідно до Конституції України (стаття 53) повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність освіти, надає державні стипендії та пільги учням і студентам. Згідно із законом України «Про освіту», метою освіти є:

- ♣ всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства;
- ♣ розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей;
- ♣ формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору;

- ♣ збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу українського народу;

- ♣ забезпечення господарства кваліфікованими працівниками і спеціалістами.

Основними принципами освіти в Україні є:

- ♣ доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;

- ♣ рівність умов кожної людини для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;

- ♣ гуманізм та демократизм;

- ♣ пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей над політичними та класовими інтересами;

- ♣ органічний зв'язок з національною історією, культурою, традиціями;

- ♣ незалежність державної освіти від політичних партій та релігійних організацій;

- ♣ науковий, світський характер освіти у державних навчальних закладах;

- ♣ єдність і наступність системи освіти;

- ♣ поєднання державного управління та громадського самоврядування в навчальних закладах.

Освіта – це своєрідний «шлюз» між людиною та суспільством, тому що вона розвиває природні задатки людини, розвиває форми чуттєвості і раціональності, формує світогляд, дає професію, залучає до надбань культури. Це обумовлює фундаментальну роль освіти у формуванні та розкритті сутнісних сил людини. Сутнісні сили людини – це все те, спираючись на що людина здатна стверджуватися у світі суто людським способом: свідомість, діяльність, спілкування, можливість відрізнити цінне від доцільного, наділення смислами і значеннями предметів та явищ, розуміння суті речей. Сутнісні сили людини – передумова і прояв її життєвого успіху. Джерелом їхнього розвитку є і сама

людина також. Освіта – це такий спосіб розвитку людських сутнісних сил, який дає можливість повністю розвинути всі ті задатки і здібності, якими людину наділила природа. Навчання, творчість, активність, самопізнання та самовдосконалення – це чинники розвитку сутнісних сил людини, спосіб «відкрити у собі людину». Абсолютно доречно згадати слова Ф.Бекона: «знання – це сила».

Освіта має справу з унікальним біосоціальним явищем – людиною, обдарованою від природи великими інтелектуальними, морально-вольовими та фізичними можливостями, високим рівнем здатності до їх реалізації. Освіта ставить за мету виховання особи, що уміє і не боїться бути вільною, а це відповідає відомої максимі Вольтера: «тільки людина освічена може бути вільною». Освіта – це необхідна сходинка соціалізації особистості. Це процес сходження індивіда в образ особистості, універсального суб'єкта, що успадковує переданий йому потенціал попереднього розвитку поколінь. Процес освіти не є спонтанним, він має свою логіку, стандарти, форму, установки і принципи, готує покоління, якому буде передана естафета розвитку людської цивілізації. Освіта обумовлює формування смислової сфери, яка сприяє вибору життєвої позиції та соціальному вибору особистості. Цілісний образ освіти служить інтересам і суспільства, і особистості. Формування сучасного типу особистості представляє собою не просту передачу тих чи інших знань, але й комплексний процес окультурювання, обробки особистості. В освіті присутня складова навчання, складова збереження і передачі традицій, складова евристичної та пошукової діяльності. Процес освіти передбачає залучення до традицій, базових цінностей культури. Традиції є були і будуть імперативною основою суспільного життя, традиції – це досвід поколінь, це механізм акумуляції, збереження і трансляції соціальної спадщини. Традиції – це комплекс стереотипів світовідчуття, світосприйняття і світорозуміння спільноти. Останнім часом все частіше висловлюється думка, що

традиція та інновація, традиція та сучасність взаємопов'язані та взаємообумовлені. На зміну жорсткій дихотомії традиції та новації приходить більш зважений підхід до проблеми «традиція-модернізація» з виокремленням динамічної, прогресивної складової традиції, категорія «традиція» використовується в одному системному ряду з такими категоріями як «діалог культур»(традиційної і сучасної), «соціокультурний досвід», «культурно-історична спадщина», «соціальна пам'ять», «менталітет». Американський етнолог А. Ройс визнає правомірність нових поглядів на проблему традиції, пропонуючи використовувати новий термін «історичний стиль», який «ґрунтується на загальних (спільних) характеристиках і цінностях». Г. Гадамер вважав, що по своїй суті традиція – це збереження того, що є, збереження, яке здійснюється за будь-яких змін, він стверджував, що навіть там, де життя змінюється стрімко і різко, як, наприклад, в революційні епохи, при всіх видимих перетвореннях зберігається набагато більше старого, ніж звичайно вважають, і це старе панує, об'єднуючись з новим в незнану раніше єдність. Людина набуває людяності та задає вимір своєму буттю лише засвоюючи основи людської культури, зразки діяльності і світосприйняття, які інколи мають вікову історію. Важливим елементом культури завжди були і будуть зв'язки та механізми, що передбачають об'єктивацію в структурі освіти, обумовлюють накопичення, систематизацію і передачу соціального досвіду та знань, забезпечуючи певну соціальну сталість, фундаментальність і передбачуваність подій.

Традиції відображають спосіб існування соціуму, колективний спосіб діяльності. Традиція вчить окремого індивіда і цілі покоління як слід думати та діяти, демонструє виключність людини в колективний досвід діяльності, який підпорядковує її певним схемам, нормам, ідеалам і, можливо, в якійсь мірі обмежує особистість, збіднює її внесок, «розчиняє» в усталеному, позбавляє яскравої долі та особистої слави. Але причетність до

традиції забезпечує її прихильників ліками від екзистенційного страху, пом'якшує ризикованість дій. Пам'ятаємо, що історія не пишеться з чистого аркушу і минуле, в різних його іпостасях, визначає як сьогодні так і майбутнє. Ми маємо багате минуле і нація повинна зберігати свої традиції, шанувати їх, але не зупинятися на них, перетворюючи їх захист у самоціль, адже між захистом і застоєм хитка межа, треба йти вперед, не замикаючись у рамках лише своєї традиційної культури. Це не є зрадою національних інтересів або загрозою знищення національної ідентичності, це є відкритість світу і змінам. Наш національний характер і багата минувшина є надійним щепленням від втрати національної окремішності і можливості розчинитися у космополітичному глобалізованому світі. Майбутнє України, сучасна державна стратегія, потребує науково-технічних, економічних, освітніх, ідеологічних та інших нововведень, саме вони забезпечують соціальний поступ суспільства і мають бути предметом сучасних наукових і громадсько-політичних дискусій.

Проте, слідування традиціям не передбачає консерватизм, заперечення новацій. У сучасну нам епоху відкритих інформаційних суспільств особливо гострою є необхідність формування самостійного зрілого мислення, вироблення принципів пізнання, які б виконували роль своєрідних інформаційних фільтрів, оскільки форма особистої, безпосередньої передачі знань відіграє все меншу роль. Із застосуванням інформаційних технологій навчання (регіональних і локальних комп'ютерних мереж, електронних бібліотек, електронної пошти, електронних підручників) докорінно змінюються традиційні відносини «вчитель – підручник – учень». Якщо традиційна система припускала авторитарну схему відносин, де вчитель або викладач виступав у ролі суб'єкта, а учень був об'єктом його діяльності, то процес навчання з інтенсивним використанням нових інформаційних технологій навчання породжує нові відносини «вчитель – комп'ютер –

учень», де вчитель та учень виступають в ролі суб'єктів учбово-виховного процесу, а їх взаємини складаються на основі педагогічної співпраці. Комп'ютерні технології відіграють нову роль у навчанні та викладанні, вчитель перестає бути найавторитетнішим джерелом інформації. Інформаційна техніка, особливо в системі вищої освіти, збільшує потенціал людини, розширює її пізнавальні можливості, а саме:

- ♣ виконує значну частку консультативних функцій;
- ♣ здійснює текстову обробку матеріалу (вказує на граматичні та орфографічні помилки);
- ♣ дозволяє наочно уявити те, що існує як абстракція (комп'ютерне моделювання);
- ♣ сприяє вибору та логічному упорядкуванню інформації.

Абсолютизація ролі комп'ютерних технологій в освітньому процесі провокує низку проблем, наприклад, зменшення безпосереднього спілкування учня з вчителем та з колективом, певна безособистісність спілкування. Розуміння проблем філософського, культурологічного, естетичного, морального характеру не може бути формалізоване мовою машинних програм і потребує справжнього живого і глибокого діалогу на який поки що комп'ютер не здатний. Підвищуючи освітній потенціал, нові освітні технології створюють і нові ризики, пов'язані з антропою кризою(перенасиченість свідомості інформацією, нерухливість, зосередженість на віртуальній реальності, втрата зв'язку з реальністю, анонімність спілкування).

У сучасній філософії та культурі досліджується феномен «комунікативного повороту», осмислюється людиною творча роль спілкування в найрізноманітніших її проявах. Видатні філософи сучасності М. Бубер, М. Бахтін надають категоріального значення нині найпоширенішим термінам філософсько-гуманітарного лексикону «діалогізм» та «діалогічний». Інколи поняття «спілкування», «комунікація», «діалог» використовуються як

однопорядкові, проте, це не зовсім правомірно, спілкування виступає вищим рівнем комунікації, оскільки воно характеризується не просто передачею інформації, воно характеризується суб'єктно-об'єктною спрямованістю. Інформація тут не лише передається, а циркулює між партнерами, метою яких є пошук певної спільної позиції, спільної системи цінностей. Діалог же є різновидом спілкування. Спілкування складає основу освітніх взаємодій. Головна професійна задача вчителя – зробити освітнє спілкування по-справжньому особистісним, домогтися взаєморозуміння між всіма його учасниками. Діалогічність європейської системи освіти полягає у мовній взаємодії суб'єктів освітнього процесу, адже передача та освоєння знань здійснюються за допомогою основного комунікативного інструмента – слова. Діалог (дослівно – поділений голос) – це розмова співрозмовників, двох або декількох. Діалог – зустріч двох логосів, двох смислів, двох розумових позицій. Діалогічність можна визначити як здатність суб'єкта сприймати і враховувати правомірність, внутрішню обґрунтованість не лише власної думки, а й інших способів міркування, діалогічний суб'єкт чує не тільки себе, він сприймає хід думки свого партнера по спілкуванню, зважає на його підстави, його внутрішню логіку і цим радикально відрізняється від суб'єкта монологічного, для якого існує лише одна логіка, один смисл, один голос – його власний. Фундатором діалогу та діалогічності європейської філософії та культури в цілому був Сократ, який вважав, що у діалозі слово проходить все коло співрозмовників, породжуючи істину. Платон надав діалогу вищої форми досконалості. Отже, діалог – це співтворчість, це вміння говорити і мистецтво чути і слухати. Запитання, відповідь, дискусія, диспут – невід'ємні складові навчально-виховного процесу, що вимагають не аби якої професійної майстерності від вчителя, лектора, вихователя і надзвичайно заохочують до навчання і учнів, і студентів.

Діалог зовсім не проста, як здається на перший погляд, а досить складна, наповнена різноманітним змістом, специфічно людська форма взаємодії, тісно пов'язана з розумінням. У діалозі зустрічаються прагнення бути почутим і прагнення зрозуміти. Як зауважував М. Бахтін, діалог – це складні смислові відносини особливого типу.

Процес розуміння завжди має діалогічний характер, оскільки розуміння тісно пов'язане зі спілкуванням, передбачає «зустріч суб'єктів», що надзвичайно важливо у педагогічних взаємодіях. Розуміння є діалогом особистостей, текстів, культур. Саме у діалозі відбувається взаєморозуміння і взаємопізнання суб'єктів, кожен з цих двох суб'єктивних світів розкриває свої смислові глибини, інколи логіка діалогу компенсує відсутність експерименту в гуманітарних науках.

Значимість діалогу у розв'язанні протиріч і конфліктів сучасного світу, починаючи з особистісних і завершуючи міжетнічними та міждержавними, неоціненна. Освіта повинна підготувати особистість, здатну і готову не фізичною силою, а силою аргументів з'ясовувати суперечливі питання. В наші дні широкого вжитку набуває поняття «діалог культур», яке інтерпретується як засаднича основа філософії ХХІ ст. В останні роки – в силу різних обставин – «мистецтво говорити», сперечатися, полемізувати в усній формі знову висувається на перший план, звідси – відродження інтересу до риторики. Відбувається усвідомлення потреби формування нової усної культури, необхідної як в особистому так і в публічному житті людини.

Спілкування як добродієність сприяє формуванню добродієності у спілкуванні, моральними передумовами спілкування є відкритість, повага, чемність, людяність. Діалогічність навчання сприяє діалогічності культури, толерантності – терпимості до думки іншого та до іншої людини як такої, до її уподобань, до її приналежності до тієї чи іншої

спільноти. Значимість діалогу у розв'язанні протиріч і конфліктів сучасного світу, починаючи з особистісних і завершуючи міжетнічними та міждержавними, неоціненна. Діалогічність навчання сприяє діалогічності культур, толерантності, терпимості до думки іншого та до іншої людини як такої, до її уподобань, до її приналежності до тієї чи іншої спільноти. Якщо толерантність матиме місце в системі освіти, вона екстрополюватиметься на суспільство, і, можливо, колись ідея І. Канта про вічний мир стане реальністю.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте освіту як комплексний соціокультурний феномен.
2. Розкрийте значення поняття «духовна культура».
3. Дайте характеристику термінів «суспільний потенціал» і «самореалізація особистості».
4. У чому проявляється ліквідація державної монополії на освіту в Україні? На Ваш погляд, це є негативним чи позитивним процесом в освітній ситуації та суспільному житті.
5. Яке значення духовність має в процесі освіти та виховання людей?

Теми доповідей:

1. Сучасні форми регулювання і керування системою освіти.
2. Вплив ЗМІ на сучасну освіту.
3. Роль Інтернету у сучасній освіті.
4. Соціокультурні контексти освіти : освіта і держава, освіта і наука, освіта і церква, освіта і родина.
5. Ринок освітніх послуг в Україні.

Література

1. Філософія. Кредитно-модульний курс: Навч. посіб. / За ред. Р.О.Додонова, Л.І.Мозгового. К.: Центр учбової літератури, 2009. 456 с.

2. Філософія, логіка, філософія освіти. Кредитно-модульний курс [текст]: навч. посіб. / За ред. Р.О.Додонова, Л.І.Мозгового. К.: Центр учбової літератури, 2014. 512 с.

3. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.

4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. К.: Грамота, 2005. 447 с.

5. Мертон Р. Явные и латентные функции / Р. Мертон // Американская социологическая мысль: Тексты. М., 1994. С. 379-447.

6. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія. /Михальченко М. //Філософія освіти: Науковий часопис. 2005. N 1, с. 38-50.

7. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее / Р. Флорида. М.: «Классика XXI», 2007, 421с.

ТЕМА 4. Антропологічні та аксіологічні виміри освіти

1. Освіта і особистість

2. Цінності сучасної освіти

КЛЮЧОВІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ:

Особистість – відображення соціальної природи людини, розгляду її як індивідуальності та суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних відносин, спілкування і предметної діяльності, соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається замученістю людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин.

Емпатія – розуміння емоційного стану іншої людини через співпереживання, проникнення в її суб'єктивний світ; вважається необхідним елементом розвитку ідентичності та вагомим соціальним чинником, за допомогою якого створюється єдність серед членів суспільства

***Інтерактивність** – спеціально організована пізнавальну дослідницьку діяльність, яка передбачає взаємодію і співпрацю усіх учасників освітнього процесу для вирішення навчальних і практичних завдань.. Умовами інтерактивності є наявність проблеми, її обговорення і співпраця групи над її вирішенням, прийняття узгодженого рішення, аналіз, рефлексія її результатів членами групи.*

***Криза культури** – переоцінка цінностей і зміна ціннісної парадигми культури внаслідок діалогу-конфлікту з іншою культурою*

***Маргінал** – прикордонна постать одинака і ренегата, здатного до порушення офіційного культурного стандарту «своїх» через усамітнення, відчуження та інтеграцію в топос Чужого.*

1. Освіта і особистість

Філософія як теоретична основа світогляду виражає відношення людини до світу. Це знання виражене у ціннісних формах, яке аналізує не світ сам по собі, а сенс і сутність людського буття у світі. Людина у філософському осмисленні, це не річ серед речей, це суб'єкт, здатний до зміни світу і самого себе. Наразі у межах філософії має місце зниження уваги до гносеологічної та онтологічної проблематики і переорієнтування її на антропологічну та культурологічну сферу. Проблема людини належить до вічних проблем філософії.

Французький філософ і антрополог Т. де Шарден стверджував, що людина – це дивний і таємничий об'єкт, який постійно спантеличує дослідників.

На перший погляд про людину вже все відомо. Кожен з нас впевнено виділяє людину з навколишнього світу. Її відмінність від усіх інших істот вважається цілком очевидною. Але, за словами іспанського філософа Х. Ортеги-і-Гассет, велич філософії у тому, що вона долає межі очевидності. Виходить вона за ці межі і в дослідженні людини.

Ще І. Кант у свій час прийшов до висновку, що у філософії існує всього три питання, на які вона покликана відповісти:

1. Що я можу знати?
2. Що я повинен робити?
3. На що я можу сподіватися?

Всі ці питання по суті, як він сам писав, зводяться до одного: що є людина? У ХХІ ст. посилюється увага до людської особистості, і, відповідно, до проблеми людини в цілому. Зростає вага проблеми індивідуальності, творчого начала в людині, проблеми свободи і відповідальності, не зникає інтерес до сенсожиттєвої, екзистенційної проблематики. Успіхи у розвитку генної інженерії та вдосконалення інформаційних технологій, поширення сурогатних цінностей масового суспільства, викликають занепокоєння тим, що загрожує, за влучним зауваженням Ф. Фукуями, формуванням «запрограмованої недолю дини».

Проте, спершу треба визначитися з поняттями. Поняття «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність» іноді на побутовому рівні вживають як взаємозамінні, тотожні. Вони є однопорядковими, але не ідентичними. Найбільш загальним поняттям є поняття людина.

Людина – це поняття, що характеризує родову істоту і відображає загальні риси живих істот певного типу.

Індивід – окремий представник людського роду, окремо взята людина.

Особистість – людський індивід, узятий в аспекті його соціальних зв'язків та якостей, це суспільний індивід.

Індивідуальність – неповторний, самобутній спосіб буття конкретної особи, неповторні властивості, те, що відрізняє її від інших.

Найвищою метою суспільного розвитку і функціонування освітньої системи є людина. Матеріальні, соціальні, політичні, культурні чинники впливають на формування особистості.

Особистість – це перш за все людина, яка являє собою одночасно і природну, і соціальну істоту.

Природні задатки людини, вроджені анатомо-фізіологічні особливості її нервової системи, темперамент являють собою біологічну суть індивіда. Участь же даного індивіда у навчальному процесі, суспільно-політичному житті характеризує його як істоту соціальну, як особистість.

У процесі еволюції людини її біологічна природа дедалі більше збагачувалася соціальними компонентами, тому доцільно говорити про біосоціальну (дуальну, тобто подвійну) природу людини. Співвідношення в людині цих двох складових є дискусійним питанням філософії вже майже два століття. У філософській літературі в розмаїтті підходів окреслилися наступні позиції з приводу зазначеної проблеми:

- ♣ панбіологізм (як варіант – панпсихологізм) – абсолютизація біологічного фактору в житті і поведінці людини;

- ♣ пансоціологізм – визнання абсолютною домінантою формування людини соціальних чинників;

- ♣ соціобіологізм – урівноваження як біологічного так і соціального чинників у процесі становлення особистості.

Прихильники першого підходу посилаються на праці із сучасної соціобіології, в яких більшість стереотипних норм людської поведінки пояснюються як такі, що притаманні і тваринам, наприклад, альтруїзм, захист місця перебування, родинність, розподіл функцій, тощо. Слід мати на увазі, що останні поняття вживаються з великою мірою метафоричності. Соціобіологія висуває тезу про єдину природу усіх живих істот, проте, деякі екстремістсько-радикальні теорії в межах цього напрямку наголошують на тому, що в основі нерівності людей лежить саме біологічний фактор. Так, згідно цим висновкам, природа кожної людської раси різна, існують вищі та нижчі раси, які відрізняються одна від одної різноманітними біологічними ознаками, починаючи з будови голови і обличчя, закінчуючи

розумовими здібностями. На таких ідеях ґрунтуються висловлювання про принципову різницю білих та чорних. Юридична наука кримінологія з часів свого виникнення намагалася з'ясувати зв'язок між злочинними діями людини та її біологічною природою.

Всесвітньо відомий італійський професор Ч.Ломброзо, ім'я якого пов'язане з формуванням кримінології, стверджував, що злочинець – це особлива істота, своєрідний антропологічний тип, «злочинний тип», «природжений злочинець». Ч.Ломброзо у своїх радикальних висновках запропонував замінити інститути судочинства на психіатричні комісії, які б діагностували осіб і вирішували долю злочинців. У науковому середовищі на концепцію Ч. Ломброзо накладене негласне табу, тому що вона є прикладом антигуманізму, упередженості і порушенням норм наукової етики. З виникненням генетики у другій половині ХХ ст. розпочалися пошуки генів агресивності, страху, болю, витривалості, старіння, впливаючи на які, начеб то можна буде коректувати біологічні детермінанти, а то й програмувати природу і сутність людини, створюючи засобами генної інженерії (а не виховуючи) безстрашних воїнів, витривалих спортсменів, абсолютно досконалих людей. Згодом «аргументи від біології», ідеї селекції індивідів були відкинуті як ненаукові та антигуманні.

У сучасному світі все частіше відмовляються від визначення національної приналежності за біологічною ознакою, і все частіше визначають національну приналежність через залученість до певної культури, релігії, системи моральних принципів. Етнічний націоналізм, який звеличує антропологічні ознаки представників національної спільноти таїть у собі потенційні загрози, варто лише згадати євгеніку часів фашистської Німеччини.

Представники психоаналітичних теорій певною мірою теж біологізували сутність людини, виокремлювали сферу вродженого підсвідомого (потягів, інстинктів) як витіснену за поріг свідомості і таку, що обумовлює більшість психічних дій людини в культурі,

мистецтві, політиці, загалом у всіх сферах буття людини. Методологія психоаналізу констатувала антагонізм між природним началом людини (сексуальними та агресивними імпульсами) і культурою з її ідеалами та нормами, які протистоять біологічним потягам.

Прихильники пансоціологізму наполягають на тому, що людина народжується з єдиною здібністю, «здібністю набути людські здібності» (А. Леонтьєв), з можливістю стати людиною. Для підтвердження своєї тези вони посилаються на експеримент, розпочатий самою природою і продовжений людиною. Мова про сліпоглухонімих дітей із спеціалізованої Загорської школи (зараз місто Сергіїв Посад, Росія). Ці діти, маючи мінімальні канали зв'язку зі світом, (тактильні та смакові відчуття) були зреченні лише на рослинне життя і смерть, але, у тепер вже всесвітньо відомій у наукових колах школі, фахівці з використанням спеціальних методик, оснований на концепції предметної діяльності, їх поступово привчали до виконання дій, починаючи з елементарного прийому їжі і закінчуючи складними навичками письма. Їх поступово навчали говорити, читати писати за допомогою азбуки Брайля. Врешті-решт вихованці школи хоча і залишилися незрячими та глухими, у всьому іншому вони стали звичайними людьми, а в чомусь навіть перевершили звичайних людей, які від народження не мали ніяких фізичних вад і відповідали біологічній нормі. Четверо випускників Загорської школи-інтернату успішно закінчили факультет психології найпрестижнішого на той час у Радянському Союзі вузу – Московського університету. Шкода, що з часом набуті досягнення не набули поширення і подальшого застосування.

Радикальним висновком пансоціологізму стало твердження про можливість соціальної інженерії засобом цілеспрямованого виховного впливу сформуванню людини із заданими соціальними характеристиками, яку можна використовувати як слухняний соціальний інструмент. Подібні ідеї мали місце в теорії ідеальної

держави (концепція державного виховання), в освіньо-виховних практиках тоталітарних режимів.

Крайності двох вищезначених підходів урівноважуються третім. Людина підпорядкована як законам живої природи, так і законам соціуму. Біологічне і соціальне в людині взаємопов'язане, біологічне здійснюється, задовольняється і коректується у соціальній формі. В означеному контексті заслуговують на увагу досягнення і здобутки паралімпійців Донеччини, які ілюструють силу духу деяких людей з обмеженими можливостями.

Починаючи з дебюту на X літніх Паралімпійських іграх в Атланті, національна збірна команда України прославляє нашу державу на п'єдесталах, коли піднімається наш прапор і звучить наш гімн, поступаючись у командному заліку лише країнам-лідерам з великою кількістю населення таким як США, Китай, Росія. Те, що було неможливим двадцять років тому, стає реальністю наших днів. Паралімпійський спорт в Україні, при всіх існуючих проблемах, демонструє зміну українського соціуму. Метою державної політики України в галузі реабілітації та соціальної адаптації інвалідів засобами освіти, фізичної культури і спорту є формування у них потреби у фізичному вдосконаленні, створення необхідних умов для занять, результатом чого має стати зміцнення їх здоров'я, вміння володіти своїм тілом, досягнення значно вищого рівня розвитку функціональних систем організму.

Україна змінює своє ставлення до людей з особливими потребами, які раніше були майже виключені з активного соціального життя і залишалися наодинці зі своїми проблемами. Цей факт демонструє гуманізацію суспільства в цілому. У колишньому Радянському Союзі дані про кількість інвалідів було засекречені, про них не прийнято було говорити, паралімпійського руху не було взагалі. Ні пандусів, ні спеціальних світлофорів. Можливість інваліда інтегруватися у суспільство здорових людей була майже нульовою. Дослідження мотивації спортсменів з особливими потребами показують, що вони займаються спортом

для того, щоб бути здоровими, бути активними і брати участь в змаганнях, домогтися перемоги над собою, самоствердитися, оскільки вважають, що спорт, виховуючи в людині почуття відповідальності, колективізму, внутрішньої організованості, сприяє досягненню мети, створює можливості спілкування з друзями. Спортсмени-паралімпійці міста Слов'янська є славними представниками українства і лицарями духу. На XV літніх Паралімпійських іграх (Ріо-де-Жанейро, 2016 р.) у склад Національної збірної України увійшли спортсмени зі Слов'янська: О. Мащенко, Д. Залевський, В. Смирнов, І. Соцька, Н. Козлова. Володарями медалей стали: Д. Залевський – «золото», О. Мащенко – «бронза», В. Смирнов – «срібло», І. Соцька – дві «бронзи». У кожного з них був свій шлях до спорту.

О. Мащенко і В.Смирнов – одні з найбільш титулованих членів паралімпійської збірної України з плавання. Це незрячі спортсмени родом з Донеччини, які навчалися у Слов'янську в школі-інтернаті для дітей з порушенням зору. Вже у 2000 р. О. Мащенко встановив світовий рекорд серед плавців-інвалідів на відкритому Кубку України та в тому ж році став чемпіоном XI Паралімпійських ігор в Сіднеї. У 2004 р. 18-річний В. Смирнов завоював на XII Паралімпійських іграх 5 золотих медалей. Олександр Мащенко – випускник Слов'янського педагогічного університету, 6-разовий чемпіон Європи, володар золотих медалей на олімпіадах у Сіднеї, Афінах, Пекіні, нагороджений орденами «За заслуги» I і II ступеню, «За мужність» II і III ступеню за високі спортивні досягнення і піднесення міжнародного авторитету України. Віктор Смирнов – Герой України, 5-разовий чемпіон Паралімпійських ігор, володар паралімпійського Кубка світу з плавання, дипломований юрист і управлінець, займає активну громадянську позицію. Юнаки активно займаються громадською роботою, намагаються зробити заняття спортом максимально доступними для молоді, ініціюють проведення турнірів з плавання для дітей з обмеженими фізичними можливостями, зустрічаються

з молоддю, пропагуючи спорт і здоровий образ життя. У Слов'янську проводиться всеукраїнський відкритий турнір з плавання «Повір у себе» на призи Героя України Віктора Смирнова серед дітей з інвалідністю які мають вади зору, слуху, розумового та фізичного розвитку, ураження опорно-рухового апарату.

У змаганнях приймають участь діти з різних областей України: Волинської, Донецької, Запорізької, Львівської, Київської, Луганської, Полтавської, Рівненської, Харківської. Географія учасників щороку розширюється, а, відтак, у більшій кількості маленьких українців з'являються нові життєві можливості.

Фундаторами результативної методики підготовки плавців-інвалідів є Андрій та Світлана Казначееви. Вони називають своїх вихованців людьми «з альтернативними можливостями». Тренери дали шанс багатьом спортсменам з обмеженими можливостями займатися плаванням, вийти за межі власної оселі і власних можливостей, досягти вершин паролімпійського спорту, приносити користь суспільству, «бачити» світ, примножувати славу України. Заслужені тренери України Андрій та Світлана Казначееви, як і більшість їхніх вихованців, – випускники факультету фізичного виховання Слов'янського педагогічного інституту. І спортсмени-чемпіони, і їхні наставники – не лише професіонали своєї справи, вони чудові люди, саме своєю людяністю, не хворіють «зірковістю», багато і наполегливо працюють, завжди відкриті для спілкування. Серед паролімпійців-спортсмени з порушеннями зору та опорно-рухового апарату, інваліди-візочники, люди які не мають кінцівок, зору, але не впадають у відчай і демонструють безмежність людських можливостей. Вони не відрізняються від звичайних людей, швидше навпаки, звичайним та здоровим людям є чому в них повчитися. Вони славлять і Слов'янськ, і Україну рекордами. Вони тренуються і перемагають, демонструючи всім нам силу духу. Їхня

наполегливість, працьовитість, відданість справі – це власна особиста перемога недуги, це приклад всім людям з «необмеженими» можливостями, яким чи то лінощі, чи то апатія заважають бути активними, творчими та відповідальними. Вони – слава держави на світовій спортивній арені, гордість за нас, українців. Паралімпійці Донеччини створюють імідж регіону, країни, сприяють відчуттю гордості за українців і державу, відчуттю гордого і великого «Ми – українці». Вони надихають, дивують і змушують замислитися. Грузинський Сократ М. Мамардашвілі зазначав, що «серед величезної кількості катастроф сучасності головною і часто прихованою від розуміння є антропологічна катастрофа, яка виявляється зовсім не в таких барвистих і ефектних явищах як уявний вибух наднової зірки або зіткнення Землі з астероїдом... це подія, що відбувається з самою людиною і пов'язана з цивілізацією, адже дещо життєво важливе може зруйнуватися в ній внаслідок руйнування або просто відсутності цивілізаційних основ процесу життя і спілкування». Культура, освіта, спорт сприяють униканню та подоланню антропологічних катастроф, стиранню кордонів між людьми різних фізичних і соціальних можливостей та їх єднанню. Ставши реальністю, державна незалежність виявила необхідність нових ефективних ідей, які б мотивували і мобілізували суспільство на повагу людської та громадянської гідності. Ідентифікація детермінанти, що посилює і підтримує консолідуючу функцію в розвитку українського суспільства передбачає трансформування системи і змісту освіти, свідомості і світогляду громадян з метою інтегрування суспільства та збереження його самобутньої екзистенційної ідентичності, створення адекватної ідеології як інструменту натхненника нових конструктивних дій. Майбутнє залежить не тільки від політичних та економічних процесів, а й від стану людських душ, світоглядних орієнтирів, ставлення до іншого, не такого як ти, що формується системою закладів навчання і виховання в першу чергу.

За будь-яких обставин людина стає власне людиною у соціальному розумінні за умови проходження періоду соціалізації. Соціалізація (становлення особистості) – це процес засвоєння індивідом у продовж життя соціальних норм і культурних цінностей, це процес від індивідуального до соціального і зворотній шлях до індивідуального. Виокремлюють два етапи соціалізації, а саме:

♣ адаптація (первинна соціалізація) передбачає пристосування до умов соціального довкілля через імітацію дій та поведінки, знайомство з елементами культури – мовою, нормами, правилами, вміннями, тощо;

♣ інтеріоризація (вторинна соціалізація, до речі саме вона свідчить про формування особистості) виражає прийняття, включення знань, норм, цінностей у внутрішній світ людини.

Соціалізація охоплює всі процеси соціального буття. Вона включає стихійні, спонтанні, випадкові явища, які так чи інакше впливають на формування особистості, але провідною і визначальною основою соціалізації являється цілеспрямована діяльність по навчанню, розвитку і вихованню індивіда в системі освіти. Саме у цьому її основне призначення.

2. Цінності сучасної освіти.

Поняття «гендер», «гендерні стереотипи», «гендерний порядок», «гендерна політика» стають загальноживаними у наукових дискусіях, на політичних трибунах, у ЗМІ. Різниця між чоловіками і жінками – це проблема гендерної ідентифікації та гендерної соціалізації, яка пов'язана з питаннями нерівності і домінування в економічній, соціальній, культурній, політичній і громадській сферах, тому представляє інтерес для філософів, соціологів, педагогів, постає в освітньому просторі сьогодення. Нині, коли відбувається зміна парадигми наукового мислення та ціннісних установок проблема статі та гендеру звучить досить актуально і гостро.

Конституція України (стаття 24) проголошує рівність усіх громадян, в тому числі, незалежно від статі. На законодавчому рівні нашою державою ратифіковані всі міжнародні документи в галузі прав людини, які проголошують принципи рівності і недискримінації (Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про права людини та основоположні свободи, Європейська соціальна хартія), прийнято Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Під гендерною політикою в Україні розуміється «...комплексна, цілеспрямована діяльність держави, міжнародних та недержавних організацій, яка спрямована на інтегрування гендерного підходу в усі сфери політики як засобу ліквідації дискримінації за ознакою статі та досягнення рівного розподілу економічних, соціальних і політичних ресурсів між жінками і чоловіками». Гендерна політика визначає особливості освітнього простору в якому відбувається гендерна соціалізація особистості. Гендерна соціалізація – це процес засвоєння індивідом соціальної ролі, визначеної для нього суспільством від народження, залежно від того, чоловіком або жінкою він народився.

Потужні соціальні зміни, що розпочалися жіночими рухами ХІХ-ХХ ст., стимулювали нові спроби осмислення гендерної культури, процесу виникнення, підтримки, трансляції і трансформування гендерних характеристик і відмінностей у суспільстві. Гендерна проблематика в плані теоретичного осмислення та практичного впровадження в соціально-гуманітарній площині українського суспільства не була і не є домінантною. Гендерні дослідження і пов'язана з ними термінологія лише починають набувати парадигмального статусу в українському науковому та університетському дискурсах. До прикладу, в сучасній вітчизняній науковій літературі існує декілька інтерпретацій гендера, що, з одного боку, обумовлено складністю самого феномену і, з іншого – «молодістю» проблеми гендерного аналізу. Питання статевої ідентифікації та

диференціації в зарубіжній науковій думці постало у минулому столітті, у вітчизняній літературі ця тема активно досліджується філософами, психологами, соціологами, антропологами лише останні двадцять років. Ю. Бурцева зазначає, що в теперішній час вітчизняне суспільство настільки сильно динамізоване ідеями емансипації, сексуальної революції, нетрадиційної орієнтації, що існуючі раніше ідентифікатори статево рольового статусу по суті нівельовані.

Для пояснення формування гендерних відмінностей і оснований на цих відмінностях соціальних ролей запропоновані абсолютно протилежні підходи. По суті, мова про те, яку роль в цьому відіграє навчання та виховання. Для аналізу конкуруючих підходів необхідно визначити важливу різницю у потрактуванні статі та гендеру. Термін «стать» використовують для позначення анатомічних і фізіологічних відмінностей, що відрізняють тіла чоловіків і жінок. «Гендер» – категорія, що позначає людину як соціальну істоту з соціально-рольовим статусом, який визначає соціальні можливості кожної статі у сфері освіти, політики, професійній діяльності, сімейні ролі та репродуктивну поведінку. Гендер пов'язаний із соціологічними поняттями мужності та жіночності і не обов'язково є проявом біологічної статі індивіда. Різниця між статтю і гендером являється фундаментальною, оскільки багато відмінностей між чоловіками і жінками не являються біологічними по своїй природі.

Доцільною представляється констатація наступних методологічних засад: по-перше, різниця у поведінці чоловіків та жінок біологічно обумовлена; по-друге, центральна роль у формуванні поведінки особистості належить соціалізації та навчання гендерним ролям, по-третє, гендер не має біологічної основи і являється повністю соціально вибудованим поняттям.

Постає питання, в якій мірі різниця у поведінці чоловіків і жінок визначаються статтю, а в якій – гендером, іншими словами наскільки вони являються результатом біологічних відмінностей

чи виховання і навчання? При дослідженні гендерних відмінностей одні вчені більше ніж інші наголошують на впливі суспільства, освіти, виховання. Деякі автори вважають, що за вродженні відмінності у поведінці чоловіків і жінок відповідають певні сторони людської біології – від гормонів до хромосом, генетики і розмірів мозку. Ці відмінності, стверджують вчені, можна спостерігати у всіх культурах в тій чи іншій формі, наприклад, дослідники звертають увагу на той факт, що майже у всіх культурах чоловіки частіше займаються полюванням і війною, маючи біологічно вкорінену схильність до жорстокості та агресії, звідси роблять висновок про те, що за гендерні відмінності відповідають природні фактори. Інший шлях до розуміння гендерних відмінностей – вивчення гендерної соціалізації, тобто навчання гендерним ролям за допомогою таких соціальних агентів як освіта, родина, засоби масової інформації. В означеному підході проводиться різниця між біологічною статтю та соціальним гендером. Немовля народжується, маючи перше, і набуває у процесі життя друге. Завдяки впливу різноманітних агентів і факторів індивіди поступово засвоюють соціальні норми та очікування, які вважаються відповідними їх статі. Засвоєння індивідом культурної схеми гендера відбувається через конструювання розходжень між статями. Соціалізація хлопчиків і дівчаток відбувається за різних соціально-психологічних умов. Гендерна соціалізація включає дві взаємозалежні частини: опанування прийнятих моделей чоловічого і жіночого поведіння, відносин, норм, цінностей і стереотипів та вплив соціального середовища на індивіда з метою прищеплення йому визначених суспільством правил і стандартів поведіння для чоловіків і жінок. Гендерні відмінності біологічно не детерміновані, вони створюються культурою. Гендерна нерівність виникає тому, що чоловіки та жінки готуються до різних ролей у суспільстві. Теорії гендерної соціалізації підтримуються функціоналістами, які розглядають розвиток хлопчиків та дівчаток

як процес вивчення і засвоєння ними статевих ролей, а чоловічі та жіночі риси (мужність і жіночність) – як супутні цим ролям. Гендерна соціалізація спрямовується позитивними і негативними санкціями – соціально коректуючими механізмами, які обумовлюють схвалення або засудження певного роду поведінки. Наприклад, поведінку хлопчика схвалюють заохоченням «Який ти хоробрий хлопчик!», або засуджують «Хлопчики не плачуть!», «Хлопчики не бавляться ляльками!». Ці позитивні або негативні закріплення стимулюють хлопчиків та дівчаток до вивчення і узгодження своєї поведінки у відповідності до очікуваних статевих ролей. Вивчення взаємодії батьків з дітьми показало істотні відмінності у вихованні хлопчиків та дівчаток, навіть тоді, коли самі батьки вважають, що їх ставлення до одних та інших однакове. Всі іграшки, книжечки з малюнками, мультфільми прагнуть підкреслити відмінність чоловічих та жіночих ознак, герої-чоловіки в основному більш активні, їх поведінка наповнена пригодами і небезпеками, в той час як жінки зображуються пасивними, прив'язаними до оселі. В цілому чоловічі ролі оцінюються вище і винагороджуються краще, ніж жіночі: практично в кожній культурі на жінці лежить відповідальність за виховання дітей та хатню роботу, тоді як чоловіки традиційно відповідають за матеріальний стан сім'ї. Так званий «гендерний порядок» ґрунтується на визнанні домінування чоловічого начала над жіночим. Як тільки гендер сформований, суспільство очікує, що індивіди будуть діяти як чоловіки і жінки, що сприятиме традиційно стабільному та передбачуваному функціонуванню соціуму.

Культурні та медійні продукти, звернені до молодшої аудиторії, формують традиційне відношення до гендеру, до ролей, які очікуються від хлопчиків та дівчаток. Ясно, що гендерна соціалізація надзвичайно важлива і відмова від неї може бути руйнівною. Ці очікування реалізуються і відтворюються у практиці повсякденного життя. Якщо індивід розвиває звички, які

не відповідають його (або її) біологічній статі, тобто девіантні, пояснення слід шукати в неадекватній соціалізації. Фактори соціалізації унормовують соціальний порядок, здійснюючи контроль за «м'якою» гендерною соціалізацією нових поколінь. Гендер є важливим у структуруванні можливостей і життєвих шансів індивідів, суттєво впливає на соціальні ролі, які вони відіграють у всіх сферах суспільства, від домашнього господарства до державотворення.

Освіта має за мету включення індивіда в соціум, підготовку до життя. В загальноосвітній школі в курсі «Основи здоров'я» введено розділ «Гендер і стосунки між статями». Гендерне виховання пов'язане з моральним, фізичним, естетичним, розумовим вихованням. Технологізація праці витіснила майже всі види домашньої роботи, завадивши тим самим справі традиційного виховання шляхом наслідування. Уроки трудового навчання (технологій) окреслюють базові засади підготовки хлопчиків та дівчаток до виконання традиційних соціальних ролей. Діти привчаються володіти простими інструментами: ножицями, голкою, пилкою, рубанком. Дівчатка знайомляться з основами господарювання, отримують відомості про специфіку догляду за житлом, організацію робочих місць вдома (на кухні, за письмовим столом), що пов'язані з питаннями безпеки життєдіяльності, ергономічними вимогами до хатнього обладнання та розташування меблів, питаннями кімнатного садівництва, аранжування квітів та використання квіткових композицій в інтер'єрі житлового приміщення, знайомляться з науковими підходами до вживання благ і послуг, культурою та економікою придбання та споживання товарів, стратегією економічної поведінки при обладнанні житла. На уроках трудового навчання хлопчики знайомляться з основами майстрування, з сучасними методами обробки матеріалів, відходячи від примітивних ручних і малопродуктивних засобів обробки. В навчальних майстернях відбувається знайомство учнів

з будовою та безпечними прийомами праці сучасними механізованими інструментами, навчання безпечним прийомам роботи на сучасних високоефективних і продуктивних електрифікованих інструментах. Не зважаючи на високу технологічність сучасного життя і побуту знання, вміння та навички набуті на уроках трудового навчання допомагають учням адаптуватися до потреб реального життя і сприяють формуванню гендерної ідентичності. Сучасна людина інформаційного технократичного суспільства, маючи у своєму розпорядженні побутову техніку, прилади, технології може передати їм традиційну «жіночу» та «чоловічу» роботу, вивільняючи час і зусилля, але це уніфікує людину, стираючи різницю між жінкою та чоловіком, тим самим позбавляючи життя особливих відчуттів, які не піддаються раціоналізації, коли жінка залишається жінкою, а чоловік – чоловіком.

Фундаментальні суспільні зміни вплинули на роль жінки і характер сім'ї в індустріально розвинених суспільствах, спровокували нову постановку питання жіночої та чоловічої ідентичності. Що означає бути чоловіком у постмодерному суспільстві? Динамічний світ змінює традиційні очікування у відношенні до чоловіків і жінок, до розуміння сім'ї. Англійський соціолог Е. Гідденс сприймає гендерні відносини у динамічних термінах. Він наполягає, на тому що люди можуть змінювати свої гендерні орієнтації, наприклад, жінки можуть розвивати в собі феміністський світогляд. Е. Гідденс фіксує зміни в гендерному порядку західного суспільства, кризові тенденції якого проявляються у декількох аспектах. По-перше, послаблюється влада чоловіків над жінками, завдяки економічним причинам, прийняттю законів про розлучення, домашнє насильство, тощо. Економічні і соціальні зрушення провокують кризу мужності. Якщо в колишні часи чоловік відчував себе впевнено у відношенні роботи, родини і суспільства, то зараз його положення підривається низкою факторів від зміни ринків праці до високого

рівня розлучень, що робить його невпевненим в собі та у своїй ролі в суспільстві. По-друге, це криза сексуальності, яка проявляється у тому, що гомосексуальність починає конкурувати з гетеросексуальністю, що суперечить культурним традиціям Європи і християнського світу.

Таким чином, можна зробити висновок про необхідність з'ясування не лише сутності гендерної соціалізації та модерної її інтерпретації, а й проблем та ризиків, які вона несе суспільству, зокрема, українському. У документах ООН стверджується, що гендерна демократія є не результатом, а умовою ефективного розвитку сучасного суспільства. Однією із суттєвих ознак сучасної європейської демократії є її гендерна паритетність. Невід'ємною складовою цивілізованої країни, її модерним напрямком стала гендерна політика та гендерний розвиток суспільства як умова його ефективності. Фактично, гендерна складова західного світу стала одним із його маркерів. Гендерна складова євроінтеграційного вибору українців викликає і захоплення, і сумнів, і спротив. В контексті цих ідей звучать актуально заклики до критичного осмислення засад гендерної складової культури, що закладає основи руйнації християнських цінностей і традиційної сім'ї.

Філософські напрями ХХ – ХХІ ст. зосереджені на проблемі людської індивідуальності. Специфіка екзистенційної філософії полягає у тому, що вона акцентує увагу на людській «одиночності», «самості», «тривозі», «відчаю», «одномірності» сучасної людини. За екзистенційними мотивами, людина – це потенційна можливість, можливість бути або стати іншим, можливість, яка розкривається у продовж всього життя. У сучасному світі людина самотня, без особистісний світ масової культури, в якому всі – «інші», саму людину по відношенню до самої себе робить «іншою» такою «як всі». Поступово видозмінюється ліберальна модель суспільства, змінюється статус людини, з «людини, яка думає» вона поступово дрейфує до

«людини, яка функціонує». Пересічний громадянин завдяки всім схемам маніпулювання його розумом, почуттями, волею, смаками перетворюється на функціональну одиницю з певною керованою програмою дій. Сучасній молодій людині важко зрозуміти себе, визначити сенс свого існування. Базові екзистенції соціуму (суспільні цінності та установки) втратили свої чіткі обриси. Аналізуючи динаміку змін сучасної української спільноти, вчені зазначають, що «негативними соціокультурними трансформаціями є зменшення кількості респондентів, які представляють «європейську людину», «підприємницьку людину», а також збільшення кількості респондентів, які репрезентують «кризову людину», «маргінальну людину», «розчаровану людину», «конформну людину», «закриту людину». Пересічний громадянин завдяки всім схемам маніпулювання його розумом, почуттями, волею, смаками перетворюється на функціональну одиницю з певною керованою програмою дій. Сучасна людина, на відміну від «людини, що бунтує» А.Камю, бунтує частіше за все у своїй уяві, рідко виходячи за межі мовчазного незадоволення, втрачає здатність говорити, мати свою думку. Умови динамізації культури, прискорення соціальних змін, інколи сприяють перетворенню індивіда на людину розгублену, що не сприяє бутійній вкоріненості людини. Означена проблема має безпосереднє відношення до освіти, оскільки інколи, нажаль, саме в освітній практиці криється її потенційна можливість. Невміння деяких індивідів вписатися в учнівський чи то студентський колектив, неприйняття ними корпоративних (групових) правил поведінки, роблять їх «білими воронами», які відчують себе самотніми і нещасними. Красномовними прикладами, що ілюструють дану ситуацію, є радянський фільм на шкільну тематику «Опудало», прояви дитячої агресії у навчальних закладах, які не афішуються, але, нажаль, мають місце. У фільмі автори показують як важко мати школяру власні, не такі як у всіх погляди і до яких трагедій це може призвести. Нажаль, у сучасній

школі мають факти прояву булінгу – агресивного переслідування деяких учнів, поширення відео морального і фізичного цькування школярів у яких є агресор, жертва та спостерігачі у соціальних мережах. Про означену проблему воліють не говорити, але вона потребує осмислення. Тому роль освітянина, вчителя вихователя, наставника в освітній діяльності є особливою. Він має бути не лише класним спеціалістом-предметником, але й мудрою, врівноваженою, доброю людиною, гарним психологом. Про це слід думати ще абітурієнтам педагогічних вузів, обираючи фах, адже бути педагогом – це покликання душі, особливого роду талант, за Г. Сковородою, споріднена душі праця.

Система освіти за певних умов може сприяти омасовленню особистостей та уніфікації. Уніфікація – це процес приведення до єдиної форми або системи в освіті. Але мова на разі не про необхідність загальноєвропейської уніфікації вищої освіти, обумовленої Болонським процесом. Мова про неоднозначність освітніх стандартів, які є необхідними для кожного освітнього рівня, але за певних умов можуть поставати формами закріпачення думки та дії, стримувати творчий процес, підтримуючи бюрократичну посередність. Питання освітніх стандартів є складним і неоднозначним, стандартизація освіти – це встановлення єдиних вимог до освітньої діяльності, невід’ємний атрибут освітніх систем усіх розвинених країн. Державні стандарти освіти передбачають сукупність норм, які визначають вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня. Пошук правил і процедур унормування освітньої діяльності триває, але загальна стандартизація може загрожувати тотальною уніфікацією. Виправданими є тривалі дискусії про співвідношення стандарту і творчості, стандарту та академічних свобод. Суперечки викликає і проблема шкільної форми, вона має і прихильників, і противників. З одного боку, вона є способом організації та самоідентифікації певної групи, з іншого, – ще одним способом уніфікації.

На порядку денному постає проблема цінностей освіти. Аксиологія – це галузь філософії в якій досліджується проблема цінностей. Основу аксіології складає філософія І. Канта, його вчення про регулятивні принципи практичного розуму, про сферу моральності як сферу свободи і відповідальності. Освіта сама по собі є великою цінністю для кожної людини і людства загалом. Ціннісною, етико-філософською основою освітнього процесу має бути категоричний імператив класика, мораліста і ригориста І.Канта:

♣ дій так, щоб максима твоєї волі була основою загального блага;

♣ інша людина повинна завжди бути тільки метою і ніколи не повинна бути засобом досягнення мети.

Це принципи загальнолюдської моралі, але у сфері освіти вони мають бути базовими і фундаментальними, тому що вони, по-перше, розкривають новий соціокультурний статус освіти як провідної форми життєдіяльності сучасного суспільства, що виступає не лише генератором його розвитку, але й домінуючим фактором формування соціокультурного середовища; по-друге, надають освіті онтологічного та екзистенціального виміру в рамках сучасної культури, принципово змінюючи методологію освітньої практики в межах нової філософської парадигми освіти. Своєчасним є інтегрування філософської та педагогічної аксіології, а своєрідним перехідним місточком між педагогічною практикою та загально філософською теорією має стати переорієнтація аналізу навчально-виховного процесу та освіти в цілому в контексті філософських уявлень про людину та її екзистенційних проблем. Принципові зміни у світоглядно-ціннісних основах сучасної освіти розробляються і обґрунтовуються у межах філософського осмислення екологічного імперативу людства, все більша увага надається різноманітним аспектам екологічного виховання та формування екологічної свідомості молоді як основної передумови виживання

людства в умовах загострення конфлікту між природою та суспільством. Сучасні дослідники цієї проблеми, розвиваючи ідеї космізму М.Федорова, вчення про ноосферу В. Вернадського, християнський еволюціонізм Т. де Шардена, прямо пов'язують розв'язання основних проблем сучасності з ціннісними змінами у системах освіти, що виступає генератором переорієнтації суспільства на коеволюційні механізми розвитку.

Враховуючи всі новації сьогодення, аналізуючи екзистенціали освітніх взаємодій, доцільно зробити висновок про те, вищою цінністю освіти є людина, освіта повинна усіма можливими засобами сприяти самовиявленню її людських якостей на користь самої людини і світу.

Запитання та завдання для самоконтролю:

1. Які глобальні зміни приводять до необхідності переосмислення природи людини?
2. Чи можливо формування у процесі освіти розвиненого інтелекту, чуттєвості та волі? Відповідь обґрунтуйте.
3. Пояснить, у чому полягає сутність людини?
4. Яке співвідношення в людині природного і соціального?
5. Основним звинуваченням традиційної системи освіти є те, що вона пристосовує учнів до школи, а не навпаки. Чи існують підстави для такого звинувачення, чи підтримуєте його Ви (скористайтеся прикладами зі своєї педагогічної практики)?

Теми доповідей:

1. Гуманістична інтерпретація особистості в парадигмі екзистенційної філософії.
2. Співвідношення природного і соціального в людині.
3. Трансформація особистості в суперечностях епохи та сучасні проблеми освіти: перехід від особистісно-відчуженого до особистісно-орієнтованого навчання.
4. Формування особистості як практичне завдання освіти і проблема уніфікації в системі освіти.
5. Діалогічність і толерантність в сучасній освітній практиці.

Література:

1. Алексейчук І. С. Проблеми оцінювання якості підготовки учнів в Україні / І. С. Алексейчук // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. К., 2000. Вип.1. С. 62-64

2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. / В. Андрущенко. К.: Знання України, 2008. 819 с.

3. Базалук О. О. Філософія освіти: Навчальний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф., Юхименко. К.: Кондор, 2010. 164 с.

4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.

5. Коротяєв Б. І. Педагогічна філософія: колективна монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило, С. В. Савченко ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с.

6. Коротяєв Б. І. Освітній простір: очікування та виклики часу й життя: монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 308 с.

7. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. К.: Грамота, 2005. 447 с.

8. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія / М. Михальченко // Філософія освіти: Науковий часопис. 2005. N 1. С. 38 – 50.

9. Основи методології та організації наукових досліджень: навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнтів / За ред. А.Є. Конверського. К.: «Центр учбової літератури», 2010. 352 с.

10. Філософія виховання: навч. посіб. для студентів педвузів / [Култаєва М.Д., Євдокимов В.І., Єфімець О.П. та ін. Х.: ПДПУ, 2001. Ч.1. 272с.

**МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ
1 варіант**

I РІВЕНЬ

1. *Філософія освіти як самостійна галузь дослідження виокремилася у*
 - а) X ст. ;
 - б) XV ст. ;
 - в) XX ст.
2. *Перші платні вчителі мудрості:*
 - а) моісти;
 - б) софісти;
 - в) легісти.
3. *Монополія церкви у вихованні та освіті мала місце в добу:*
 - а) античності;
 - б) середньовіччя;
 - в) Просвітництва.
4. *Деперсоналізація знань стає потребою суспільства:*
 - а) архаїчного;
 - б) аграрного;
 - в) індустріального.
5. *Філософ, той, „що не писав”:*
 - а) Сократ;
 - б) Платон;
 - в) Арістотель.
6. *Який із наведених принципів не характерний для антропологічного підходу:*
 - а) цілісності;
 - б) свободи;
 - в) детермінізму.
7. *Середньовічна система мислення і освіти, яка продовжила на ґрунті християнської догматики певні традиції античної філософії є*

- а) софістика;
- б) схоластика;
- в) еклектика.

8. *Філософія освіти – це дисципліна, яка вивчає процеси освіти:*

- а) в Україні;
- б) у сучасному світі;
- в) взагалі.

9. *Теза: «Людина – міра всіх речей» характерна для:*

- а) соціоцентризму;
- б) натуралізму;
- в) антропоцентризму.

10. *Києво-Могилянська колегія була школою:*

- а) спеціальною;
- б) професійною;
- в) загальноосвітньою.

II РІВЕНЬ

1. Предмет філософії освіти.
2. Завдання філософії освіти.
3. Розкрийте комплексний (синтетичний) характер філософії освіти.

III РІВЕНЬ

1. Основні філософсько-освітні ідеї античності. Прокоментуйте їхнє значення в сучасній освітній і суспільно-політичній практиці, роль філософів і філософії у вихованні і суспільному житті.
2. Чи набула філософія освіти статусу раціонально оформленого дискурсу? Обґрунтуйте відповідь.

2 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Хто заснував у Афінах філософську школу, що отримала назву Академії?*
 - а) Сократ;
 - б) Платон;
 - в) Арістотель.
2. *Закони логіки сформулював:*
 - а) Сократ;
 - б) Платон;
 - в) Арістотель.
3. *Вивчення граматики, риторики, діалектики передбачала програма:*
 - а) тривіуму;
 - б) квадріуму.
4. *Схоластичний тип філософії був характерним для:*
 - а) античності;
 - б) середньовіччя;
 - в) Нового часу.
5. *Сцієнтична модель освіти сформувалася у добу:*
 - а) античності;
 - б) середньовіччя;
 - в) Нового часу.
6. *Вимога «очистити» знання від філософії притаманна:*
 - а) позитивізму;
 - б) екзистенціалізму;
 - в) інтуїтивізму.
7. *Індустріальна доба сформувала соціальний попит на особу:*
 - а) релігійну;
 - б) фахівця;
 - в) універсальну.
8. *Стародавні українські вчителі належали до верстви:*
 - а) духовенства;

б) землеробів;

в) чиновників.

9. *Категоричний імператив як основний закон етики сформулював:*

а) І. Кант;

б) О. Конт;

в) Т. Кун.

10. *Вчителі філософії, які навчали мистецтву сперечатися і перемагати за будь яку ціну:*

а) пацифісти;

б) софісти;

в) структуралісти.

II РІВЕНЬ

1. Окресліть проблемне поле філософії освіти.

2. Сутність і форми освіти.

3. Назвіть напрями некласичної філософії, в яких підіймаються проблеми освіти і виховання.

III РІВЕНЬ

1. Поясніть, під впливом яких факторів філософія освіти виокремилася в самостійну галузь досліджень у структурі філософських знань. На Ваш погляд, цей процес є виправданим і доцільним чи, навпаки, безпідставним «множенням» теорій?

2. У чому полягає освітня функція самої філософії?

Прокоментуйте відповідь.

3 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Сцієнтична модель освіти орієнтована на:*
 - а) науку;
 - б) мистецтво;
 - в) релігію.
2. *Засновник перипатетичної школи:*
 - а) Зенон;
 - б) Аристотель;
 - в) Епікур.
3. *Вивчення арифметики, геометрії, астрономії і музики передбачала програма:*
 - а) тривіуму;
 - б) квадріуму.
4. *Раціоналізму, ясності понять, точності, лаконічності потребувала доба виробництва:*
 - а) аграрного;
 - б) індустріального.
5. *Загальнообов'язковим моральним принципом, яким мають керуватися всі люди незалежно від походження, за Кантом є:*
 - а) категоричний імператив;
 - б) серединний шлях;
 - в) національно-патріотичне виховання.
6. *Г. Сковорода зосереджував увагу на проблематиці:*
 - а) науково-природничій;
 - б) етико-гуманістичній;
 - в) суспільно-політичній.
7. *Гуманітарно-культурологічні підходи до виховання та освіти мають місце у філософії:*
 - а) позитивізму;
 - б) прагматизму;
 - в) екзистенціалізму.

8. Ідея гармонійного і естетичного виховання домінувала у філософії:

- а) давньокитайській;
- б) давньогрецькій;
- в) давньослов'янській.

9. Ідея синові шанобливості активно розроблялася у філософії:

- а) Китаю;
- б) Франції;
- в) Німеччини.

10. Нова концепція людини як суб'єкта культури з'являється у філософії:

- а) Плотіна;
- б) К. Тертуліана;
- в) І. Канта.

II РІВЕНЬ

1. Предмет і завдання філософії освіти.
2. Ідеал людини доби Ренесансу.
3. Назвіть прояви домінування релігії в середньовічній системі освіти і виховання.

III РІВЕНЬ

1. Поясніть, чому проблеми освіти набувають актуальності на рубежі ХХ-ХХІст. Назвіть проблеми сучасної освіти в Україні.
2. Ідеї якого мислителя щодо освіти видаються Вам найбільш цікавими і чому? Вони залишаються актуальними чи втратили свою значимість у сьогоденні?

4 варіант

I РІВЕНЬ

1. Виховання любові до Бога, набуття уміння розуміти смисл Біблійних текстів було метою освіти в добу:

- а) античності;
- б) середньовіччя;
- в) Ренесансу.

2. Філософ епохи Відродження, що написав твір „Утопія”, в якому висловив ідею про обов’язкову участь всіх громадян у продуктивній праці, поєднання її із загальною освітою:

- а) Т. Мор;
- б) М. Монтень;
- в) Л. Альберті.

3. Трансформацію античної мудрості в християнську традицію здійснював:

- а) Арістотель;
- б) Августин;
- в) Авенаріус.

4. Традиційне навчання в Україні XIV- XV Іст. спиралося на:

а) церковно-богослужбові книги, б) енциклопедії, в) орфографічні словники.

5. Гуманітаризація освіти – це:

- а) збільшення кількості гуманітарних дисциплін;
- б) збільшення кількості гуманітарних дисциплін і поширення цінностей гуманізму;
- в) навчання національною мовою.

6. Згідно із даоською філософією, людина має слідувати:

- а) закону Неба;
- б) принципу переможної недіяльності;
- в) категоричному імперативу.

7. Теза про те, що людина від народження є „чистою дошкою” належить:

- а) Р. Декарту;

- б) Г. Лейбніцу;
- в) Дж. Локку.

8. *Перші політехнічні школи з'явилися у суспільстві:*

- а) аграрному;
- б) індустріальному;
- в) постіндустріальному.

9. *Перші філософські експертизи освітніх програм були здійснені в університеті:*

- а) Колумбійському (США) ;
- б) Київському національному (Україна) ;
- в) Московському державному (Росія).

10. *Освітньо-виховні ідеї Конфуція характеризуються:*

- а) демократизмом;
- б) авторитаризмом;
- в) діалогічністю.

II РІВЕНЬ

1. Поясніть смислову багатозначність терміну філософія освіти.
2. Філософія освіти у системі гуманітарного знання.
3. Простежте розвиток філософсько-педагогічної думки XVII-XVIIIст.

III РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте мету освітнього процесу. Вона є сталою чи варіативною? Обґрунтуйте відповідь.
2. Поясніть зміст принципу «спорідненої праці» у філософії Г. Сковороди як передумови на шляху людини до щастя. Він втратив чи зберіг свою актуальність зараз?

5 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Перші університети з'являються в добу:*
 - а) античності;
 - б) середньовіччя;
 - в) сучасності.
2. *Перші філософські експертизи освітніх програм були здійснені*
 - а) XVIII ст. ;
 - б) XIX ст. ;
 - в) XX ст.
3. *Принцип пайдейї як неподільної єдності освіти і виховання мав місце у філософії:*
 - а) давньосхідній;
 - б) давньогрецькій;
 - в) давньослов'янській.
4. *Тривіум і квадріум були основою світської освіти:*
 - а) античності;
 - б) середньовіччя;
 - в) Нового часу.
5. *Ідею гуманістичної освіти та розвитку самосвідомості особистості висував і обґрунтовував:*
 - а) Н. Макіавеллі;
 - б) В. Гумбольт;
 - в) Ф. Ніцше.
6. *У Києво-Могилянській Академії могли навчатися:*
 - а) виключно українці;
 - б) молодь будь – якої країни.
7. *Ідея універсальної освіченості притаманна філософсько-педагогічній концепції:*
 - а) позитивізму;
 - б) марксизму;
 - в) екзистенціалізму.
8. *Шкільна освіта в Україні 15-16 ст. мала характер виключно:*

- а) церковно-релігійний;
- б) гуманітарно-культурологічний;
- в) природничо-технологічний.

9. *Тези про трудову школу мали місце у філософії:*

- а) прагматизму;
- б) структуралізму;
- в) феноменології.

10. *Сцієнтична модель освіти орієнтована на домінування в освітньому процесі:*

- а) віри;
- б) пояснення;
- в) розуміння.

II РІВЕНЬ

1. Філософсько-педагогічні ідеї в Києво-Могилянській академії.
2. Завдання філософії освіти.
3. Гуманізація сучасної освіти.

III РІВЕНЬ

1. Прокоментуйте заклики Ж. Руссо: «Будь людиною!» і Дж. Локка: «Виховайте джентльмена!» Чи втратили вони сьогодні значимість в освітній практиці і в суспільному житті?
2. Чи актуальним є протиставлення Ч. Сноу двох культур в європейській культурі другої половини ХХ ст.

6 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Необхідність гармонії розуму, добра, краси відстоював:*
 - а) Геракліт;
 - б) Сократ;
 - в) Діоген.
2. *Хто з філософів XVIIIст. написав трактат «Про розум»:*
 - а) К. Гельвецій;
 - б) Дж. Локк;
 - в) Д. Дідро.
3. *Індивідуальне учнівство домінувало в:*
 - а) ремісництві;
 - б) політехнічній школі;
 - в) університеті.
4. *Кому належить вислів: «Знання – це сила»:*
 - а) Платону;
 - б) Ф.Бекону;
 - в) Р. Декарту.
5. *Розуміння освіти як сходження індивіда до всезагального досвіду і знання є характерними для:*
 - а) І. Канта;
 - б) Г. Гегеля;
 - в) Л. Фейєрбаха.
6. *Філософсько-педагогічні погляди Арістотеля мали спрямованість:*
 - а) евдемоністичну;
 - б) гедоністичну;
 - в) егоїстичну.
7. *Кому належить заклик «Нічого занадто!»:*
 - а) Арістотелю;
 - б) К. Марксу;
 - в) А. Камю.

8. *Острозька школа ставила своїм завданням боротися з:*

- а) латиною та унією;
- б) православ'ям;
- в) язичництвом.

9. *Ідея зближення освіти, виховання і життя належить:*

- а) Августину;
- б) Д. Дьюї;
- в) І. Дамаскіну.

10. *Основна чеснота людини за Платоном:*

- а) мудрість;
- б) хоробрість;
- в) поміркованість.

II РІВЕНЬ

1. Що таке тривіум і квад्री ум як історичні форми шкільної полідисциплінарності
2. В чому полягала ідея естетизму як основа античного виховного ідеалу.
3. Освіта як предмет філософської рефлексії.

III РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте співвідношення і взаємозв'язок культури, філософії, науки і освіти.
2. Прокоментуйте протистояння науково-технічного (сцієнтичного) та гуманітарного (антисцієнтичного) підходів до освіти в межах некласичної філософії.

7 варіант

I РІВЕНЬ

1. Людина в системі освіти:

- а) суб'єкт;
- б) об'єкт;
- в) суб'єкт і об'єкт.

2. Ідеалопокладаючою функцією освіти є:

- а) відбір найбільш талановитих;
- б) формування у молодого покоління настанов, життєвих ідеалів;
- в) підготовка до виконання виробничих операцій.

3. Основа особистості закладена в:

- а) генетичних програмах;
- б) акті божого творіння;
- в) системі діяльності і спілкування.

4. Освіта – це:

- а) виховний процес, б) соціокультурний процес;
- в) здобуття професійних навичок.

5. Освіта буває:

- а) суто формальною
- б) формальною і неформальною;
- в) суто неформальною.

6. Сучасна школа повинна:

- а) навчити мислити, сформувати творчу особистість;
- б) допомогти знайти певний фах;
- в) розвивати пам'ять, навчити читати і писати.

7. Селективною функцією освіти є:

- а) трансляція і розповсюдження культури у суспільстві;
- б) відбір найбільш талановитих;
- в) формування у молоді ідеалів.

8. Централізована система освіти призводить до:

- а) сурової регламентації навчання;
- б) демократизму;

в) дилетантизму.

9. *Небажання молодого людини брати на себе обов'язки і відповідальність:*

а) інфантилізм;

б) бюрократизм;

в) снобізм.

10. *Прийняття людиною норм і цінностей, включення їх у внутрішній світ людини:*

а) адаптація;

б) інтеріоризація.

II РІВЕНЬ

1. Назвіть канали реалізації неперервної освіти.

2. Розкрийте зміст соціально-економічної функції освіти

3. Назвіть ознаки інституалізації освіти

III РІВЕНЬ

1. У чому проявляється ліквідація державної монополії на освіту в Україні? На Ваш погляд, це є негативним чи позитивним процесом в освітній ситуації та суспільному житті.

2. Основним звинуваченням традиційної системи освіти є те, що вона пристосовує учнів до школи, а не навпаки. Чи існують підстави для такого звинувачення, чи підтримуєте його Ви (скористайтеся прикладами зі своєї педагогічної практики) ?

8 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Пристосування людини до нових умов, норм, цінностей:*
 - а) адаптація;
 - б) інтеріоризація;
 - в) диференціація.
2. *Поняття «Людина», «індивід», «особистість» є:*
 - а) ідентичними;
 - б) неідентичними,
3. *«Природне і соціальне перебувають у вічному антагонізмі» – це положення притаманне філософській позиції:*
 - а) епікуреїзму;
 - б) психоаналізу;
 - в) герменевтиці.
4. *Загальнокультурною функцією освіти є:*
 - а) відтворення і трансляція культури у суспільстві;
 - б) формування ідеалів у молодого покоління;
 - в) здійснення диференційованого підходу до осіб.
5. *Антропологічний поворот у філософії відбувся у:*
 - а) XIII ст. ;
 - б) XVII ст.
 - в) XX ст.
6. *Як співвідносяться освіта та самоосвіта:*
 - а) тотожні (співпадають);
 - б) як ціле і частина.
7. *Біологічні форми успадкування досвіду:*
 - а) інстинкти;
 - б) традиції;
 - в) теорії.
8. *В Україні освіта і церква:*
 - а) відокремлені;
 - б) активно співпрацюють;
 - в) ігнорують одна одну.

9. *Ознакою інституалізації освіти є:*

- а) підвищення зарплат освітянам;
- б) поява закладів освіти, соціальної групи, що професійно займається освітньою діяльністю, норм, які регулюють процес освіти і виховання;
- в) поява нових методик навчання.

10. *Психологізаторські концепції особистості у філософії започатковані:*

- а) З. Фрейдом;
- б) К. Марксом;
- в) К. Поппером.

II РІВЕНЬ

1. Назвіть і охарактеризуйте функції неперервної освіти.
2. Чи існує зв'язок між рівнем розвитку економіки і рівнем розвитку освіти?
3. Чи містить освіта елемент уніфікації? Обґрунтуйте відповідь.

III РІВЕНЬ

1. Яким чином освіта впливає на формування і прояв сутнісних сил людини?
2. Поясніть як глобалізаційні процеси впливають на інтернаціоналізація освіти. На Ваш погляд, це покращує загальний освітній рівень чи погіршує його?

9 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Соціальні форми успадкування досвіду:*
 - а) генетичні програми;
 - б) навчання, виховання;
 - в) інстинкти.
2. *До проблем кризи культури в сучасній філософії апелюють:*
 - а) Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс;
 - б) Ж. Ламетрі, К. Гельвецій;
 - в) Р. Карнап, Т. Кун.
3. *Теза про те, що зачатки трудової діяльності в поєднанні з природним добром зумовили трансформацію людини сформульована:*
 - а) І. Кантом;
 - б) Ф. Енгельсом;
 - в) М. Гайдеггером.
4. *В Україні функціонування системи освіти визначає:*
 - а) церква;
 - б) держава;
 - в) родина.
5. *Масова школа як етап становлення соціального інституту освіти виникає в:*
 - а) I-III ст. ;
 - б) XIII-XV ст. ;
 - в) XIX-XX ст.
6. *Метою сучасної освіти є:*
 - а) розвиток творчого потенціалу особистості;
 - б) гуманітарна підготовка;
 - в) науково-технічна підготовка.
7. *Сутнісні риси людини є:*
 - а) сталою даністю при народженні;
 - б) набуваються у процесі життєдіяльності;
 - в) визначаються Божим провидінням.

8. Концепція постіндустріального суспільства була розроблена:

- а) Р. Ароном, Е. Тоффлером;
- б) Ф. Енгельсом, К. Марксом;
- в) К. Поппером, І. Лакатосом.

9. Формою професійної освіти є:

- а) школа;
- б) гуртки;
- в) університети.

10. Зоологічний індивідуалізм та егоїзм приборкуються:

- а) грошима і славою;
- б) мораллю і правом;
- в) наукою.

II РІВЕНЬ

1. Охарактеризуйте таку функцію освіти як функція соціальної мобільності і соціальної селекції.
2. Назвіть прояви демократизації сучасної освіти.
3. У чому полягає національна спрямованість освітнього процесу?

III РІВЕНЬ

1. Чи вважаєте ви недоцільним відрив освіти від політики і обов'язок «виховувати так, щоб не повторився Освенцім» (Адорно)? Ідеологізація навчання є бажаною чи ні?
2. По філософському осмисліть співвідношення в людині природного і соціального.

10 варіант

I РІВЕНЬ

1. *Формою непрофесійної освіти є:*

- а) школа;
- б) інститут;
- в) університет.

2. *Перехід від уніфікованої державної освіти до різноманітних освітніх форм сприяє:*

- а) централізації освіти;
- б) демократизації освіти;
- в) дегуманізації освіти.

3. *Філософська традиція, яка пояснює людину як таку, що формує себе, набуває сутності, формує власну духовність, представлена у вченнях:*

- а) С.Керкегора, К.Маркса;
- б) Ж.Ламетрі, К.Гельвеція;
- в) Г.Спенсера, О.Конта.

4. *Людину як істоту передусім релігійну, моральну, розумну розглядають концепції:*

- а) біологізаторські;
- б) культурологізаторські;
- в) психологізаторські.

5. *Традиція згідно з якою тіло розглядається як обмеженість (темниця) душі йде від:*

- а) Платона і християнства;
- б) Л. Фейєрбаха і атеїзму;
- в) К. Поппера і позитивізму.

6. *Приховані (латентні) функції освіти досліджував:*

- а) М. Вебер;
- б) Р. Мертон;
- в) А. Камю.

7. *Особистісна орієнтація сучасної освітньої парадигми проявляється в:*

- а) збільшенні кількості дисциплін;

- б) зміні системи оцінювання знань;
- в) розвитку творчого потенціалу особистості.

8. Висунув тезу «кінця історії», аналізував негативні аспекти і соціальні ризики постіндустріального суспільства:

- а) Р. Карнап;
- б) Ф. Фреге;
- в) Ф. Фукуяма.

9. Прямий зв'язок між біологічними особливостями людини і злочинною поведінкою вбачав:

- а) Ч. Ломброзо;
- б) Е. Дюркгейм;
- в) Ж.-П. Сартр.

10. Якісним результатом освіти є:

- а) зріст, вага, об'єм;
- б) вік, стать, національність;
- в) знання, вміння, навички.

II РІВЕНЬ

1. Назвіть проблеми сучасної освіти в Україні.
2. У чому проявляється гуманізація освіти?
3. Охарактеризуйте освіту як особливий вид духовного виробництва і соціальний інститут

III РІВЕНЬ

1. Поясніть як освіта здійснює функцію соціального контролю. Сприяє вона при цьому формуванню вільної особистості і прояву сутнісних сил людини, чи породжує «одномірну», «масову» людину?
2. Чи поділяєте Ви думку Вольтера про те, що «тільки освічена людина є вільною»? Аргументуйте відповідь.

I РІВЕНЬ

1. *Абсолютизація соціального фактору у формуванні особистості:*

- а) пансоціологізм;
- б) панбіологізм;
- в) пантеїзм.

2. *Демократизація освіти проявляється у:*

- а) збільшенні фінансування освіти;
- б) створенні експериментальних та альтернативних шкіл;
- в) створенні єдиних стандартів освітніх програм.

3. *За Конституцією України повна загальна освіта є:*

- а) бажаною;
- б) обов'язковою;
- в) недоступною.

4. *Освічена людина:*

- а) володіє уривками інформації;
- б) володіє цілісним об'ємом знань;
- в) знається в архітектурі.

5. *Норми та ідеали вчительської та учнівської поведінки підтримуються:*

- а) традицією;
- б) закріплюються в статутах;
- в) традицією і закріплюються в статутах.

6. *Наявність єдиних підручників і єдиних навчальних програм сприяє:*

- а) демократизації освіти;
- б) уніфікації освіти.

7. *Людина підпорядковується:*

- а) законам живої природи;
- б) законам соціуму;
- в) законам живої природи і законам соціуму.

8. *Гуманітаризація освіти передбачає:*

- а) збільшення кількості гуманітарних дисциплін;
- б) особистісний розвиток;
- в) комп'ютеризацію навчання.

9. *«Класична система освіти (школи)» формувалася під впливом ідей:*

- а) Г. Галілея, Н. Коперніка, І. Ньютона;
- б) Я. Каменського, Й. Песталоцці, Ф. Дістервега;
- в) Ейнштейна, Планка, Фарадея.

10. *Діалог, герменевтичне «слухання» інтенцій учня, «адвокатський захист» учня від шаблонних вимог є метою підходів до сучасної освіти:*

- а) гуманітарного; б) емпірико-аналітичного.

II РІВЕНЬ

1. Переваги і недоліки платної освіти.
2. Прослідкуйте взаємозв'язок і взаємодію соціальних інститутів держави і освіти.
3. Приховані (латентні) функції освіти (за Р. Мертоном).

III РІВЕНЬ

1. Мета і особливості реконструкції системи освіти України в контексті глобалізаційних процесів в сучасності.
2. У чому проявляється діалогічність європейської системи освіти. Чому зростає потреба в діалогічності і толерантності сучасної культури, як це відображається в сучасній освітній практиці.

12 варіант

I РІВЕНЬ

1. Абсолютизація біологічного фактору у формуванні особистості:

- а) пансоціологізм;
- б) панбіологізм;
- в) пантеїзм.

2. Демократизація освіти передбачає:

- а) монополію держави на освіту;
- б) ліквідацію монополії держави на освіту.

3. Орган управління освітою в Україні:

- а) церква;
- б) Міністерство освіти і науки;
- в) родина.

4. Ідея «індустрії» в освіті та «абстрактної людини» притаманна напрямам у філософії освіти:

- а) гуманітарним;
- б) емпірико-аналітичним.

5. Гуманітарний напрям у філософії освіти був започаткований:

- а) В. Дільтеєм;
- б) О. Контом;
- в) К. Марксом.

6. Допускає формування в освітньому процесі активності, сенсів, установок, цілей принцип:

- а) натуралізм;
- б) науково-детерміністський;
- в) культурологічний.

7. Сучасна система освіти в основних рисах склалася в:

- а) I-III ст. ;
- б) XIII-XV ст. ;
- в) XVIII-XIX ст.

8. Формальним результатом освіти є:

- а) атестат, диплом;

- б) прибуток, слава;
- в) характер, темперамент.

9. *Освіта по формі буває:*

- а) професійною;
- б) непрофесійною;
- в) професійною і непрофесійною.

10. *Класно-урочна система характеризує систему освіти:*

- а) традиційну;
- б) нетрадиційну.

II РІВЕНЬ

1. Назвіть і розкрийте сутність функцій освіти.
2. Тенденції розвитку сучасної освіти.
3. У чому проявляється збільшення соціального попиту на освіту.

III РІВЕНЬ

1. Яку роль відіграє освіта в механізмах соціальної взаємодії, в особистому і публічному житті людини?
2. Чи поділяєте ви точку зору, згідно з якою криза сучасної освіти є відображенням духовної ситуації часу – «кризи сенсу» – труднощів у визначенні життєвих пріоритетів в умовах науково-технічної цивілізації? Чи є підстави говорити про кризу сучасної освіти? Обґрунтуйте відповідь.

Перелік рекомендованої літератури

1. Алексейчук І. С. Проблеми оцінювання якості підготовки учнів в Україні / І. С. Алексейчук // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: матеріали міжнар. наук.-теорет. конф. нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. К., 2000. Вип.1. С. 62-64.
2. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: статті, нариси, інтерв'ю: 2-ге вид., допов. / В. Андрущенко. К.: Знання України, 2008. 819 с.
3. Базалук О. О. Філософія освіти: Навчальний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф., Юхименко. К.: Кондор, 2010. 164 с.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. К.: МАУП, 2000. 312 с.
5. Коротяєв Б. І. Педагогічна філософія: колективна монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило, С. В. Савченко ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ : Вид-во «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 340 с.
6. Коротяєв Б. І. Освітній простір: очікування та виклики часу й життя: монографія / Б. І. Коротяєв, В. С. Курило. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. 308 с.
7. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти: Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. К.: Грамота, 2005. 447 с.
8. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія / М. Михальченко // Філософія освіти: Науковий часопис. 2005. № 1. С. 38 – 50.
9. Основи методології та організації наукових досліджень: навчальний посібник для студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнтів / За ред. А.Є. Конверського. К.: «Центр учбової літератури», 2010. 352 с.
10. Філософія виховання: навч. посіб. для студентів педвузів / [Култаєва М.Д., Євдокимов В.І., Єфімець О.П. та ін. Х.: ПДПУ, 2001. Ч.1. 272с.

Додаток 1. Рекомендації щодо етики ділового спілкування в онлайн форматі (Zoom, Google Meet, Skype тощо)

Дрес-код

Як поводитися під час відеоконференції? Як і будь який вид діяльності он-лайн спілкування потребує підготовки, дотримання певних правил і відповідальності. Під час живого спілкування прийнято дивитися співрозмовнику в очі. Така ж історія з комунікацією за допомогою відеозв'язку, тому слід дивитися в камеру. Слухаючи когось, можна опустити очі: людина, яка дивиться в об'єктив камери, цього не помітить. Якщо не висловлюєтесь у даний час, краще вимкнути звук. Це своєрідне правило нової реальності, такий собі карантинний діджитал-етикет. Сторонній шум дійсно може заважати іншому учаснику відеоконференції формулювати свої думки

Якщо ви готуєтесь до участі в чаті подбайте, щоб: смартфон (планшет або ноутбук) був заряджений; Інтернет оплачений; домашні були попереджені, що заважати вам не бажано. І ще: переведіть месенджери в режим Mute або вийдіть з них на деякий час, щоб не відволікатися на повідомлення. Отже, зручний формат ділової онлайн-комунікації відомий, основний вектор поведінки під час такого спілкування окреслений. Можливо, з часом з'являться нові правила гри, однак, на даний момент сміливо можна користуватися перерахованими практичними рекомендаціями.

Основні правила мережевого етикету.

1. Поставте себе на місце людини, з якою розмовляєте «не робіть іншим те, чого не хочете отримати від них самих». Будьте терплячі й чемні.

2. Дотримуйтесь такої самої поведінки, що й у реальному житті. Люди інколи забувають про те, що «за екраном» знаходиться жива людина, і вважають, що в мережі правила поведінки не такі самі, як у звичайному житті.

3. Пам'ятайте, що перебуваєте у віртуальному просторі. Якщо вирішили втрутитися в якусь дискусію, то можете зашкодити іншим.

4. Поважайте час і можливості інших. Відправляючи людині свій лист, поміркуйте, чи він справді потрібен їй.

5. Краще не втручатися у конфлікти та не допускати їх.

6. Не зловживайте можливостями. Деякі люди в Інтернеті почувають себе професіоналами. Однак це зовсім не означає, що такою перевагою можна користуватися.

7. Вибачайте іншим їхні помилки. Коли хтось припускається помилки – будьте до нього поблажливі. Якщо ж вирішили звернути увагу користувача на припущену помилку, зробіть це коректно й в приватному листі.

8. І головне – поважайте право на приватне листування, не читайте чужі повідомлення.

Додаток 2. Інформаційні ресурси в Інтернеті.

1. <http://plato.stanford.edu/> Філософська енциклопедія Стенфордського університету.
2. <https://intentionalinsights.org/> Неприбуткова освітня організація, присвячена просуванню науково
3. <https://www.rationality.org/> Центр прикладної раціональності
4. <http://lib.onu.edu.ua/> Бібліотека ОНУ ім. І.І.Мечникова.
5. <http://www.ognb.odessa.ua/> Бібліотека ім. М.Горького.
6. <http://www.nbuv.gov.ua/> Бібліотека ім. В.Вернадського.
7. <http://lib-gw.univ.kiev.ua/> Бібліотека ім. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
8. <http://www.filosof.com.ua/> Інститут філософії НАН України імені Григорія Сковороди.
9. <http://www.philosof.onu.edu.ua/> Сайт Філософського факультету ОНУ ім. І.І.Мечникова.
10. <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/dict.html> Найвидатніші філософи світу та України.
11. <http://zakon.rada.gov.ua> Сайт Верховної Ради України, база законів і нормативних актів

ЄМЕЛ'ЯНЕНКО ГАННА ДМИТРІВНА

**доктор філософських наук,
професор кафедри філософії,
історії та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет»**

АБИЗОВА ЛАРИСА ВІТАЛІЇВНА

**кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, історії та соціально-
гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет»**

У навчальному посібнику «Вступ до філософії освіти» висвітлено вихідні поняття і проблеми освіти у філософській рефлексії, а саме: онтологічні, гносеологічні, антропологічні, аксіологічні, естетичні аспекти. Особлива увага приділяється педагогічній освіті та новітнім технологіям в освіті. Пропонований навчальний посібник створений таким чином, щоб надати здобувачам системний і відносно завершений, цілісний виклад основних проблем філософії освіти. Змістом навчального посібника передбачено ознайомлення здобувачів з розмаїттям сучасних освітніх та філософських концепцій, розкриттям плюралізму філософського мислення, наданням можливості їхнього альтернативного сприйняття.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Ганна Ємельяненко

Лариса Абизова

ВСТУП ДО ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Частина 1

За редакцією

доктора філософських наук, професора **Г.Д. Ємельяненко**

кандидата філософських наук, доцента **Л.В. Абизової**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку _____.

Формат 60x84 1/16. Ум. др. арк. 22,25.

Наклад _____ прим. Зам. № _____.

Видавництво Б.І. Маторіна

84116, м. Слов'янськ, вул. Г. Батюка, 19.

Тел.: +38 06262 3-20-99; +38 050 518 88 99. E-mail: matorinb@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №3141, видане Державним комітетом телебачення та радіомовлення України від 24.03.2008 р.